40ՐԴ ՏԱՐԻ թիւ 2142 Կ. ՊՈԼԻՍ

ՈՒՐԲԱԹ 6 — 19 ՅՈՒՆԻՍ 1908

6 ՀԱԶԻՐԱՆ 1324 20 ՁԷՄԱԶԻԼ ԷՎՎԷԼ 1326

Journal Arménien
MANZOUMÉ I EFKIAR
Grand' Rue de la S-Porte 38
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ ԿՈՒՂՂՈՒՄ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Պապը Ալի Ճատտէսի, 38

Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ ետ չեն տրուիր

Մանզումէի Էֆքեար

منظومهٔ افکار
ارمنیجه یومی و سیاسی غزته در
صاحب امتیازی : (اوحانس فرید)
اداره‌خانه‌سی : باب عالی جاده‌سنده نومرو ۳۸

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԽԻԿ	Տարեկան	Վեցամեայ
Պոլսոյ Համար	80 ղրշ.	50 ղրշ.
Գաւառներու Համար	108 »	60 »
Արտասահմանի »	25 ֆր.	14 ֆր.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի Համար տողը 5 ղրուշ
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցման Համար մասնաւոր պայմաններ

10 ՓԱՐԱ — ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ,, ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՀԻՆ ԿՐՕՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՐԴԻ ԿՐՕՈՒԹԻՒՆԸ

Օգերը տաք կ'երթան, և թեթև, սառուն, մանաւանդ նիւթերու ժամանակն է ամէնէն աւելի, օրը օրէնքեր, սանկ գրչի ծայրով, քերելով անցնող խորհրդածութիւններ, ո՛չ մէն վիրաւորող ոչ միւսը, մէկուն համար չոյող լաւ մը, ուրիշի մը համար ազագայ ակնկալութեան խայծով համեմուած գերաւատական խօսք մը. լոգանք մը ծովերքի ծանծաղուտին մէջ, թեթև մը մտնել ելլել, թոթափել ջուրին կայլակները ջղացունց սրսփանքով. այսչափ միայն և ոչ աւելի։ Ահա օրուան խնդիրները, ահա օրուան նիւթերը, սա՛ ամրան տաք օրերուն։

Եւ վերնագիրս տեսնողը սրտին խորունկէն ո՛ւզի մը պիտի քաշէ, հին կրթութի՛ւն և արդի կրթութի՛ւն, նորէն ի՞նչ կայ արդեօք, և սա՛ վարժապետական անսպառ ըսի-ըսաւները։ վերջապէս ծայրի մը պիտի չգանգի՛ն։ Բայց ճար չկայ. վարժապետութիւնը— բայց ո՛չ—պէտք է ըսել աւելի, վարժապետականը, ո՛վ գիտէ ի՞նչ հրապոյր ունի մեր մէջ որ ամէնէն աւելի վարժապետ չեղողները, վարժապետականութենէ խրտչող միտքերը ամէն օր գոնէ կէս ժամ մը, մինչև իսկ մէկ ժամ մը, վարժապետութեամբ կը զբաղին, դպրոցը սանկ եղեր է, դպրոցը նանկ եղեր է, վարժապետը ծուռ նայեր է, վարժուհին տղայ ծեծեր է. տեսուչը թպլ է, օղի կը խմէ, թաղականին բաւական չէ տուեր, հոգաբարձուին քովէն անցեր է առանց սաքսուի, և կամ ամսականը չառնելուն համար դիտողութիւն ըներ է Ուսումն. Խորհուրդին, կամ Պատրիարքը Սրբազանին գանգատ յայտներ է։ Ուշադրութիւն ըրէ՛ք, պահ մը խղճերնիդ ամփոփեցէք, խորհեցէք այս քանի մը տողերուն վրայ, և պիտի խոստովանիք ինծի պէս թէ ամէն օր գոնէ վարժապետականով կը զբաղինք, ժամանակ գտնելով կամ յատկացնելով, կարծես վրէժ լուծելու համար բախտէն՝ որ մեզ ամէնքս վարժապետ չէ ծնած։ Հոս, Կ. Պոլսոյ մէջ նորէն մինչև մէկ ատենաւոր. հապա գաւա՞ռը, առաւօտէն մինչև իրիկուն սրճարաններուն մէջ կարգախօսը վարժապետը կամ՝ վարժապետականն է։ Ժամկոչներուն վրայ խօսող անգամ չկայ։ Ի՞նչ մեծ պատիւ ժամկոչին։ Ցաճախորդ երթայ, յաճախորդ դայ, և վարժապետը յաւիտեան կայ... բերնի ծամոց։ Կա՛մ Կ. Պոլսէն բերուած վարժապետը գէշ է, հալաբ է, մեր գիտցածին պէս գիմնական ալ չէ, արձակուրդին ճամբուս է. կա՛մ իր մէկ թղթակցութեան մէջ Առաջնորդին գովեսը չէ կարդացեր, հոգաբարձուները չէ գովեր, մինչև իսկ համարձակեր է կրթական ուղղութիւն մը պարզել և հոգաբարձու էֆէնտիներուն ուշադրութիւնը այն կողմ դարձնել, տղաքները երէկ իրիկուն տասը վայրկեան կանուխ արձակեր են, դպրոցը գոգէր են Լուսաւորչի Մուտն ի Վիրապէն կամ Ելն ի Վիրապէն տօնին համար, և գնա՛ ինչ՛ր, պրավնտաւ երէքը օրը իրիկուն ըլլալու է, քանի որ մէկա անդրդ, ծոյլ մարդիկ կը գտնուին որ չէն պուհեն սրճարանը առաւօտեան ժամը 8էն սկսեալ մինչև գիշերուան ժամը 3-4։ Խեղճերը ի՞նչ խօսին, և ժամանակը ի՞նչպէս սպաննեն։

Դասակարգ մը կայ միայն որ երբէք չի՛ մտնիր այս վարժապետաձաղ ասուլիսներուն, Զաքարիական լռութիւն կը պահէ բոլոր այն երաժշտութեան մէջոցին, կա՛մ պէ՛ռնէչը կը գալարէ, կամ գլուխը կը քերէ ներքին գոհունակութեամբ մը. իր գաւակները ապահով նաւահանգիստ հասած են. օտարին դպրո՞ցը կը ղրկէ իր զաւակները, օտարին դպրո՞ցը, ուր ամէն բան կարգով կանոնով է, չենքով շնորհքով է, որովհետեւ... շատ ստակ կը վճարէ, որովհետեւ... աս դաշնակ է կ'ըսեն կ'առնեն, աս տօն է կ'ըսեն կ'առնեն, աս պոյտ է կ'ըսեն կ'առնեն։ Տեսա՞ր մի շնորհքով դպրոցը. ի՞նչ կը սովրին որ մեր դպրոցներուն մէջ։ Երանելի՛ դասակարգ, բարեբախտ ես որ չես խորհիր, բարակը չես մտածեր. որովհետեւ թոշակաձիները բարձր են, որովհետեւ ամսագլխէն երկու օր անցնելէ վերջ տղադ կամ աղջիկդ տոպրակը դնելով տուն կը ղրկեն. առնոր համար կարգով կանոնով է, չենքով շնորհքով է, որովհետեւ դաշնակի դրամ ուզող չկայ քեզմէ, որովհետեւ դպրոցին մէկ պատը չինելու համար հանգանակութեան հրաւէր չեն ըներ քեզի, որովհետեւ ոտնի օրեր վարժուհին կամ վարժապետին դրամ ղրկելու սովորութիւն չկայ, ասոր համար կանոնաւոր չէ թաղային դպրոցդ, ուստի կարապետ բանը ասանկ ըլլայ. թէ քիչ կուտանք, թէ կը գանգատինք, թէ չենք տար, թէ դիտողութիւն կ'ընենք, պանիր-հացով բռնուած վարժուհիներուն, վարժապետներուն հոգին կը քաշենք, անոնց կամքը կը հաշկանդենք, կը թալլենք անոնց արդէն իսկ թոյլ չարժումները։ Մէկ խօսքով, չենք սիրեր վարժապետները, գուլգուրալ երբէ՛ք։ Առ առաւէն կ'ակնածինք անոնցմէ մեր չահուն համար, —կը բարեւենք մեր չահուն համար, կը մեծարենք մեր չահուն համար, իսկ սիրել զանո՛ն, համակրիլ անոնց, ընա՛ւ։ Վարժապետը կը նկատենք գործի տարրեր ապարէզի բոլորովին անկարող ու վրայ-ձգոց մարդ մը, որ հասարակաց քսակէն ապրելու պարտաւորած է. տեսակ մը սպասաւոր կամ սպասուհի, որ առնէն դուրս մնալի կը ծառայէ, Պարոնին կամ Տիկնոջ հրամանին հլու կամակատար։ Ինդիրը յանկարծ կը փոխուի երբ վարժապետը օտար է, օտար դպրոց կը յանախէ. վարժապետն ալ ան է, տեսա՞ք մի։ Նոյն բանն է նաև մեր եկեղեցիներուն ծառայող երաժիշտին համար. երգածին, կարդացածին չենք հաւնիր, կը խոթտուենք զայն, կ'անարգենք. բայց եթէ արտաքին երաժշտական աշխարհին հետ սանկ թեթեւ մը փոպոյտութիւն ունենայ, նուագանաղէսի մասնակցի, նուագախումբ սարքէ։ երգէն զարնէ, ան ի՞նչ չնորհքով յարող երաժիշտ է. այն միւս խեղճերը թո՛ղ ամէն կիրակի կոկորդնին պատռուն, օգուտ չունի, միջակ են, չեն գոնացներ, առաջ չեն երթար, կամ, ոմանց բսածին պէս, առջեւ չեն երթար։ Մերը հիմա ի՞նչ կարեւորութիւն ունի մեզի համար. մեր երաժիշտը, մեր վարժապետը, մեր դպրոցը։

Բայց խորհելու այս եղանակը գիտէ՞ք ի՞նչ աղիտալի տպաւորութիւն կ'ընէ համայնքական դասախարակութեան վրայ, սիրելի՛ ընթերցող։ Վերը յիշուած դասակարգը օ՛րքան ալ սուտար թիւ մը ներկայացնէ, դարձեալ մեր համայնքին կորիզը կազմող ազգը իրենք առանձին մեծ ամբոխութիւն մը կը ձեւացնեն մեր դպրոցներուն մէջ։ Ապագայ առեւտրական գործի մարդը, ապագայ ուսուցիչը, ապագայ կղերականը, ապագայ հոգաբարձուն ա՛յդ դպրոցներէն է որ պիտի բղխի առաւելապէս և գլխաւորաբար։ Մեր դպրոցներուն դէմ մեր գանգատերանութիւնը անտարբերութիւն առաջ կը բերէ անոնց բանաւոր և բարւոք ուղղութեան մասին. ա՛նքան սրտնջալուն հետեւանքը կ'ըլլայ երկուսակ պարտականութեան զգացումներուն բթանալը. վարժապետը կ'ըլլայ անտարբեր, հոգաբարձուն թոյլ, տեսուչը իր հացը կիսրտնցնելու վարկութիւններուն վրայ միայն կը մտածէ, և իրաւ է թէ հաստատապէս ծրագիրներ պասերէն վար կախուած կ'ըլլան, բայց տղայոց միտքին մէջ դասաւորութիւնը տակաւ կ'ընդլայնուի, և թեթեւ, անպատրաստ, արտաքնայարդար յուցամոլիկ որմներ կուգան քաշուիլ մեր կրթական արտին մէջ։ Ձեռքը բերանը հանող մարդը իր զաւակը օտարի դպրոցը կը ղրկէ, հունձքի կամ առուծախի մէկ յաջողութիւնէն գինովցած ծնողքներ իսկոյն կը մտածեն օտար վարժարան դնել իրենց զաւակները։ Բայց ի՞նչ կը հասկնան արդեօք։ Օգուտնին կրնա՞ն կշռել։ Իրենք օտար վարժարան գացած են, և ա՛յդ պատճառաւ գործի չնորհքով մարդիկ, խարթուն, ատուտիկին եղեր են, ամուսնացեր զաւակներու տէր են եղեր. օտար վարժարան երթալնո՞ւն համար առատ հունձք կը քաղեն, կամ առուծ այդի կը կթեն, կամ տպածոյի վաճառականութեան մէջ անուն ու համբաւ շիներ են։ Իրենց հայրերուն տասնոցներովը կառավարուած այն խեղճուկ թաղային կրթական յարկերէն չէ՞ որ դուրս եկած Ռամբար թէեւ չէր տեսած Անտրէն ոճիրին դիշերը, սակայն փաքրիկ Թօթօն որ հեռուէն շրջակայքը լրտեսելու պաշտօնով փողոցին անկիւնը կ'սպասէր, տեսած էր Անտրէն որ աղջիկը ազատելէ ետք կոմսին քով եկած ու հրաղէն պարկելով ոստիկան հրաւիրած էր. շուտիկ լակոտը ատոնց ամէնքը պատմած էր Ռամբարի, որ կարծելով թէ Անտրէ ծուղակ մը պատրաստած է իրենց, քինախնդրութեամբ լեցուած էր երիտասարդին հանդէպ ու զայն չնչնչելել կ'ուզէր բացարձակապէս։

Անտրէ երբ դատապարտուածի մը յուսահատութեամբ խնքզինքը պաշտպանելու խօսքեր կ'ընէր,

—Ո՞ւր է, գոչեց Ռամբար, ստակները բերի՞ր։

Տրլօսի քով դրամ չգար. Ռամբարի պահանջածը երկու հարիւր լիրան ոսկի էր. ուստի անակնկալ յանդգնութեամբ մը պատասխանելով,

—Թէեւ հիմա քովս դրամ չկայ, բայց...։

—Ինչո՞ւ եկար ուրեմն հոս, Ֆիրիզէի ողջ կամ մեռած ըլլալը ստուգելո՞ւ համար. ահաւասիկ հոգեւաքի մէջ է զոհդ, հաւնեցա՞ր հիմա ըրածիդ. խեղճ Ֆիրիզէ մինչեւ հիմա բուն իսկ զինքը սպաննողին սպասելով հոգեդարձ եղած էր, ահաւասիկ վերջին շունչը փչելու վրայ է. ա՛խ վա՛ղ, ողջ պիտի չելլաս ասկէ։

—Իմ վրայ բոլորովին սխալ կարծիք գոյացուցեր էք, ըսաւ Անտրէ, երկու հարիւր լիրան ոսկին ամբողջութեամբ պիտի վճարեմ. ես ուրիշ բան ըսելու համար եկած էի հոս, ալ հարկ չմնաց այն աղջկան դպչելու...։

—Ըսել է դեռ կը յանդգնիս առանկ բաներու վրայ խօսելու. հոդ մի՛ ըներ մենք ան աղջկան ալ զայն պաշտպանող երիտասարդին ալ խէրը կ'անիծենք, մէկ երկու օր թող համբերեն քիչ մը. հիմա քու հաշիւդ մաքրենք. քանի որ ոտքովդ եկար հոս, հիմա իրաւունքդ ձեռքդ տամ։

Ռամբար երբ սոսկալի կռուիը բարձրացուցած՝ Անտրէի վրայ կը յարձակէր, դուռը բացուեցաւ. պանդոկապետին կինը հետը բժիշկ մը առած՝ Ֆիրիզէն այցելելու եկած էր։ Անտրէ դրան բացուիլը տեսնելուն պէս կամաց մը խոյս տուաւ. Թօթօ սկսաւ զայն հետապնդել. այս պահուս ոստիկանական քօմիսէր մը ու մէկ քանի ոստիկան մտած էին պանդոկին ներս ու կոմս Հէնրի տը Բրմօրի պատահած դիշերային արկածին քննութիւնը կը կատարէին. Անտրէ երբ կառքին մէջ կը տեսաւորուէր, պանդոկին գլուխէն լսեց Ռամբարի պոռչտուքը որ քիմսիմնդրական շեշտով մը,

—Զիս մատնեցի՞ր հա՛, կը գոչէր, կեցի՛ր, առնելիդ թող ըլլայ վա՛տ։

Ռամբար իսկոյն ձերբակալուած էր հրաղէն գործածած ըլլալուն համար. ոստիկանները ձեռնակապ անցուցած էին անոր. իսկ Ֆիրիզէ մեռած էր այլ ևս. հսկան կը կարծէր որ ասոնց ամէնքը Անտրէ Տրլօսի ճարտարօրէն լարած մէկ թակարդին արդիւնքներն էին։ Անտրէ սակայն կառքին մէջէն տեսնելով որ Ռամբարը ձեռնակապով կը տարուի, դէպի խորերը քաշուեցաւ, առնոր սպառնալիքին նշանակ չըլլալու համար. իսկ կառապանը ձիերը մտրակելով,

—Օ՛խ, գոչեց, վերջապէս ազատեցանք սա ազատոտ փողոցէն։

Կառքը սկսաւ ուղղուիլ դէպի Բրմօրներու ապարանքը։ Անտրէ մասամբ ազատուած կը կարծէր ինքզինքը, չէր գիտեր որ պզտիկ Թօթօն կառքին ետեւէն բռնուած՝ կ'ընկերանար իրեն, ուր գացած ըլլալը հաստատելու և ետքն ալ Ֆիրիզէի ու Ռամբարի վրէժը լուծելու հաստատ մտադրութիւնով։

ԱԴԱՄԵԱՆԻՆ ԿԱՌՏ-ՌՕՊԸ

Մեծ ողբերգակին զգեստները — զգեստները այն տաղանդաւոր արուեստագէտ-բանաստեղծին, որ իր ժամանակին արուեստագիտական աշխարհը հիացուց—երկար տարիներ ի վեր մնուկներու մէջ խնամուած դիպուած, իրը վերջին յիշատակները այդ անմոռանալի դերասանին, կը սպասէին իր՛ հոներուն քով, որպէսզի՝ մէկ մի՛ անգամ ալ մի՛ վերջին անգամ ալ՝ ոտքերնիս տակ ինկած ոսկեհանքին արժէքաւորութիւնը բարձր գինով ծախել հրապարակին վրայ։

Անտրէ Տրլօս Պրէսսիէի գալուստը իմացուցած էր Բրմօրի մարքիզին, որ իսկոյն սրտի փութաց ու գրամատէրը հիւրասիրեց. այս վերջինը զգածուած չեչով մը,

—Պարոն Տրլօս այս առաւ զարմանալի դէպք մը պատմեց, ըսաւ, մեր զաւակը հիմա ալ Բարիզի ամէնէն երկիւղալի փողոցներուն մէջ սկսած է ի յայտ բերել ասպետական ոգին։

—Այո, բայց աղէկ բան մը չէ ըրածը։

—Մանաւանդ երբ ամուսնանալ կը պատրաստուէր, ինչ որ է, վերջը վատանդաւոր չէ անուշ։

—Թէեւ վտանգաւոր չէ, բայց երէկ գիշեր շատ գէշ անցուցեր է. հիմա անկը անհեատացած է և հանդիստ կ'ընէ։

(Շարունակելի)

ԱԴԱՄԵԱՆ

Ամենայն արուեստագիտաց ազգասէր հանրութիւնը գիտէ թէ Ադամեան Կառտ-ռօպը ծախու հանուած էր։

—Ադամեանին բեմական զգեստները կը ծախուին կոր, գնող կը ճանչնա՞ք, կը հարցնէին համակիրներ։

Բայց, ո՛չ ոք իր դրամը կը խնայէր այդ թանկագին կառտ-ռօպը գնելու և պահպանելու համար, որով օգնութիւն մըն ալ բրած պիտի ըլլար մեծ ողբերգակին պարագաներուն, որոնք անուշտ նիւթական բան մը կը սպասէին այս վաճառումին, որ թէեւ շատ ծանր կուգար իրենց, բայց ստիպուած էին ընել ակամայ։

Հարուստներ, որոնց առաջարկուեցաւ Ադամեանի կառտ-ռօպը, մերժեցին։

ՊԷՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ

Ադամեան «Բէնոի» դերին մէջ

Ի դիտառանէն, կը սպասէին իր՛ հոներուն քով, որպէսզի՝ մէկ գիտէ ինչ զարգ-զարմանքով կը պահէին զանոնք։

Քանի մը տարի առաջ իմացանք որ դրամի պէսքի պատճառաւ Ադամեանի Կառտ-ռօպը ծախու հանուած էր։

—Ադամեանին բեմական զգեստները կը ծախուին կոր, գնող կը ճանչնա՞ք, կը հարցնէին համակիրներ։

Բայց, ո՛չ ոք իր դրամը կը խնայէր այդ թանկագին կառտ-ռօպը գնելու և պահպանելու համար, որով օգնութիւն մըն ալ բրած պիտի ըլլար մեծ ողբերգակին պարագաներուն, որոնք անուշտ նիւթական բան մը կը սպասէին այս վաճառումին, որ թէեւ շատ

Վերը՝ Ադամեան Դարբինի դերին մէջ
Ստորոտ՝ Ադամեան 25 տարեկանին

ցին զայն և չարունակիչին գնել կեղծ հնութիւններ, զարդարելու համար իրենց սալօնները։

Այսօր կ'իմանանք՝ թէ՝ Ադամեանի կառտ-ռօպը երկար տարիներ սպասելէ վերջ, վերջապէս առաւտեանն յանձնուեցաւ Գարբինի դերին մէջ խորդի մը ծախուեր է չնչին գումարի մը փոխարէն, գումար մը ա՛ինչպէս անարդ որ կարելի չէ լսել առանց յուզուելու։

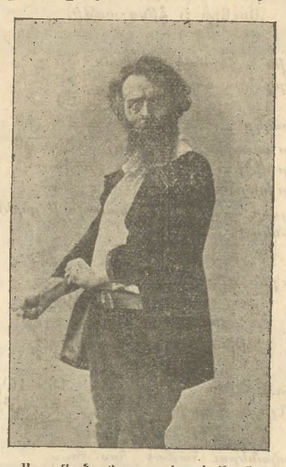

Ադամեան Թորքաթոի դերին մէջ

Ուրիշ տեղեր այս տեսակ մեծ արժանի հաճէր ամուսնանալ. ամէնէն կարեւորը այս կէտն էր. Պրէսսիէն անհամբեր հարցնիքին կ'սպասէր, որմէ ետք միայն կարելի պիտի ըլլար ոսկեհանքին արժէքաւորութիւնը բարձր գինով ծախել հրապարակին վրայ։

Անտրէ Տրլօս Պրէսսիէի գալուստը իմացուցած էր Բրմօրի մարքիզին, որ իսկոյն սրտի փութաց ու գրամատէրը հիւրասիրեց. այս վերջինը զգածուած չեչով մը,

—Պարոն Տրլօս այս առաւ զարմանալի դէպք մը պատմեց, ըսաւ, մեր զաւակը հիմա ալ Բարիզի ամէնէն երկիւղալի փողոցներուն մէջ սկսած է ի յայտ բերել ասպետական ոգին։

—Այո, բայց աղէկ բան մը չէ ըրածը։

—Մանաւանդ երբ ամուսնանալ կը պատրաստուէր, ինչ որ է, վերջը վատանդաւոր չէ անուշ։

—Թէեւ վտանգաւոր չէ, բայց երէկ գիշեր շատ գէշ անցուցեր է. հիմա անկը անհեատացած է և հանդիստ կ'ընէ։

(Շարունակելի)

«ՄԱՆԶՈՒՄԷ»Ի ԹԵՐԹՈՆԸ)(40)(

Մ ԻԼԻՈՆՆԵՐՈՒՆ Խ ԱՂԵՐԸ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՎԱՐՆՈՅ ՄԱՐԴԻԿ

Զ.

Մահը անխուսափելի էր Անտրէի համար. հակայ Ռամբար գաղանային յարձակումով մը անոր բաղուկէն բրուռնած՝ ջարդ ու փշուր պիտի ընէր ոսկորները։

—Ֆիրիզէն այս վիճակին հասցնողը դուն ես վարո՛ց թշուառական, գոչեց ակռաները կճրտեցնելով ու Անտրէի սպառնալով, երբ այն աղջիկը հեռապնդել կ'առաջարկէիր մեզի, միւս կողմէ դուն ալ մեզի կը հարձէիր, մեզի թշնամութիւն ընել էր նպատակդ, այնպէս չէ՞. հիմա պիտի տեսնուիմ հետդ, մի՛ վախնար ես ուրիշին վրայ առնելիք չեմ ձգեր։

Ռամբար թէեւ չէր տեսած Անտրէն ոճիրին դիշերը, սակայն փաքրիկ Թօթօն որ հեռուէն շրջակայքը լրտեսելու պաշտօնով փողոցին անկիւնը կ'սպասէր, տեսած էր Անտրէն որ աղջիկը ազատելէ ետք կոմսին քով եկած ու հրաղէն պարկելով ոստիկան հրաւիրած էր. շուտիկ լակոտը ատոնց ամէնքը պատմած էր Ռամբարի, որ կարծելով թէ Անտրէ ծուղակ մը պատրաստած է իրենց, քինախնդրութեամբ լեցուած էր երիտասարդին հանդէպ ու զայն չնչնչելել կ'ուզէր բացարձակապէս։

Անտրէ երբ դատապարտուածի մը յուսահատութեամբ խնքզինքը պաշտպանելու խօսքեր կ'ընէր,

—Ո՞ւր է, գոչեց Ռամբար, ստակները բերի՞ր։

Տրլօսի քով դրամ չգար. Ռամբարի պահանջածը երկու հարիւր լիրան ոսկի էր. ուստի անակնկալ յանդգնութեամբ մը պատասխանելով,

—Թէեւ հիմա քովս դրամ չկայ, բայց...։

—Ինչո՞ւ եկար ուրեմն հոս, Ֆիրիզէի ողջ կամ մեռած ըլլալը ստուգելո՞ւ համար. ահաւասիկ հոգեւաքի մէջ է զոհդ, հաւնեցա՞ր հիմա ըրածիդ. խեղճ Ֆիրիզէ մինչեւ հիմա բուն իսկ զինքը սպաննողին սպասելով հոգեդարձ եղած էր, ահաւասիկ վերջին շունչը փչելու վրայ է. ա՛խ վա՛ղ, ողջ պիտի չելլաս ասկէ։

—Իմ վրայ բոլորովին սխալ կարծիք գոյացուցեր էք, ըսաւ Անտրէ, երկու հարիւր լիրան ոսկին ամբողջութեամբ պիտի վճարեմ. ես ուրիշ բան ըսելու համար եկած էի հոս, ալ հարկ չմնաց այն աղջկան դպչելու...։

—Ըսել է դեռ կը յանդգնիս առանկ բաներու վրայ խօսելու. հոդ մի՛ ըներ մենք ան աղջկան ալ զայն պաշտպանող երիտասարդին ալ խէրը կ'անիծենք, մէկ երկու օր թող համբերեն քիչ մը. հիմա քու հաշիւդ մաքրենք. քանի որ ոտքովդ եկար հոս, հիմա իրաւունքդ ձեռքդ տամ։

Ռամբար երբ սոսկալի կռուիը բարձրացուցած՝ Անտրէի վրայ կը յարձակէր, դուռը բացուեցաւ. պանդոկապետին կինը հետը բժիշկ մը առած՝ Ֆիրիզէն այցելելու եկած էր։ Անտրէ դրան բացուիլը տեսնելուն պէս կամաց մը խոյս տուաւ. Թօթօ սկսաւ զայն հետապնդել. այս պահուս ոստիկանական քօմիսէր մը ու մէկ քանի ոստիկան մտած էին պանդոկին ներս ու կոմս Հէնրի տը Բրմօրի պատահած դիշերային արկածին քննութիւնը կը կատարէին. Անտրէ երբ կառքին մէջ կը տեսաւորուէր, պանդոկին գլուխէն լսեց Ռամբարի պոռչտուքը որ քիմսիմնդրական շեշտով մը,

—Զիս մատնեցի՞ր հա՛, կը գոչէր, կեցի՛ր, առնելիդ թող ըլլայ վա՛տ։

Ռամբար իսկոյն ձերբակալուած էր հրաղէն գործածած ըլլալուն համար. ոստիկանները ձեռնակապ անցուցած էին անոր. իսկ Ֆիրիզէ մեռած էր այլ ևս. հսկան կը կարծէր որ ասոնց ամէնքը Անտրէ Տրլօսի ճարտարօրէն լարած մէկ թակարդին արդիւնքներն էին։ Անտրէ սակայն կառքին մէջէն տեսնելով որ Ռամբարը ձեռնակապով կը տարուի, դէպի խորերը քաշուեցաւ, առնոր սպառնալիքին նշանակ չըլլալու համար. իսկ կառապանը ձիերը մտրակելով,

—Օ՛խ, գոչեց, վերջապէս ազատեցանք սա ազատոտ փողոցէն։

Կառքը սկսաւ ուղղուիլ դէպի Բրմօրներու ապարանքը։ Անտրէ մասամբ ազատուած կը կարծէր ինքզինքը, չէր գիտեր որ պզտիկ Թօթօն կառքին ետեւէն բռնուած՝ կ'ընկերանար իրեն, ուր գացած ըլլալը հաստատելու և ետքն ալ Ֆիրիզէի ու Ռամբարի վրէժը լուծելու հաստատ մտադրութիւնով։

Է.

Անտրէ Տրլօսի Բրմօրներու ապարանքը ժամանելէն քիչ ետք հոն եկած էր նաև դրամատէր պատն տը Պրէսսիէօ որ խիստ տխուր դէմքով մը առած՝ այնպէս կը ձեւացնէր թէ խորապէս զգածուած է կոմսին պատահած այս դժբախտութենէն. մինչդեռ իրականութեան մէջ կը մտածէր թէ այս ամուսնութիւնը ո՞ւրչափ սուղի պիտի նստէր վրան, ի՞նչ կատակերգութիւններ, ի՞նչ դերեր խաղալու ստիպուած էր։ Դրամատէրը դրականապէս ապացուցանելու համար իր այդ վիշտը՝ հինգ հազար ոսկի նուէր ղրկած էր այն օր Բարիզի Աղքատախնամին և հինգ հարիւր ոսկի ալ Աշխարհագրական ընկերութեան, այս նուիրատուութիւններուն միակ նպատակը Բրմօր ընտանիքին ու կոմս Հէնրիի հաճելի երևնալ և միևնոյն ժամանակ փառաւոր ծանուցում մը ընել էր պանքային համար։ Միւս կողմէ աղքատ աղջիկ մը առաջարկներուն յարձակումէն փրկելու համար կոմսին ցոյց տուած այս դիւցազնութիւնն ու անձնուիրութիւնը անդամ մըն ալ պիտի բարձրացուցէր անոր արդէն իսկ հարուածանօթ դարձած անունը. բայց արդեօք ե՞րբ պիտի դոցուէր վէրքը. կոմսը ե՞րբ պիտի հաճէր ամուսնանալ. ամէնէն կարեւորը այս կէտն էր. Պրէսսիէն անհամբեր հարցնիքին կ'սպասէր, որմէ ետք միայն կարելի պիտի ըլլար ոսկեհանքին արժէքաւորութիւնը բարձր գինով ծախել հրապարակին վրայ։

Անտրէ Տրլօս Պրէսսիէի գալուստը իմացուցած էր Բրմօրի մարքիզին, որ իսկոյն սրտի փութաց ու գրամատէրը հիւրասիրեց. այս վերջինը զգածուած չեչով մը,

—Պարոն Տրլօս այս առաւ զարմանալի դէպք մը պատմեց, ըսաւ, մեր զաւակը հիմա ալ Բարիզի ամէնէն երկիւղալի փողոցներուն մէջ սկսած է ի յայտ բերել ասպետական ոգին։

—Այո, բայց աղէկ բան մը չէ ըրածը։

—Մանաւանդ երբ ամուսնանալ կը պատրաստուէր, ինչ որ է, վերջը վատանդաւոր չէ անուշ։

—Թէեւ վտանգաւոր չէ, բայց երէկ գիշեր շատ գէշ անցուցեր է. հիմա անկը անհեատացած է և հանդիստ կ'ընէ։

(Շարունակելի)

դուեստագէտներու յիշատակները մեծկակ գիներով կը ծախուին և ձեռք ձեռք կը յափշտակուին, բայց մեր մէջը նը-չանակութիւն մը չեն ունենար յաճախ, ինչ որ մեռածներու հանդէպ մեծագոյն ապերախտութիւն մը կը յայտնէէ:

Անցեալ օր բացին Ադամեանի կառ ռօպը պարունակող մնոտուկները՝ դուրս հանելով զգեստները Շէքսպիրի խաղերուն, Դարբէնին և միւս կարեւոր դերերուն, զգեստներ, Նաթթալիի բուրումներով դրոշմուած, որոնք ա՛յն-չափ յաջողութիւններ և ա՛յնչափ ծափեր կը վերյուշեն անուշով:

Ինչե՞ր պիտի ըսէին այդ զգեստնե-րը, եթէ լեզու ունենային: Ինչպէ՞ս պիտի երգէին այն հիացումները զորս ամէն գիշեր կը քաղէր մեծ արդիսը՝ թատրոնի լոյներուն մէջ և դեղանի կի-ներուն այն գգուիչ նայուածքներուն տա՛լ, որոնցմով կը փայփայէին հան-ճարեղ ողբերգակը: Այդ զգեստները թագուն բան մը կը պահեն արուեստագէտին կեանքէն, այն զգեստները որոնք արուեստագէտին յաջողութեանց և բոլոր յուզումներուն մասնակից եղած են մասամբ, լուռ սիրութեամբ կը պատմեն չատ մը բաներ: Անոնք ալ ծափահարուած են արուեստագէտին հետ, անոնք ալ հիացումներու մէկ մասին առարկայ եղած են, անոնք գրկած են ճապաւկ ու նուրբ մարմինը այս արուեստագէտին, որ ա՛նչափ սիրտեր բաբախել տուաւ, սիրով, յուզու-մով և պաշտամով:

Մնոտուկներու մէջէն հանեցին կեղ-ծամները և կեղծ մորուքները Ա-դամեանին: Ցեռոյ կօշիկները: Ինչպէս յայտնի է, Ադամեան կարճահասակ էր և կօշիկներուն թաղօնիներուն մէջ կը դնէր մանաւոր կտորներ, որոնք կը ծառայէին զինքը բարձր ցոյց տալու: Կօշիկներուն մէջէն իսկան այդ կը-տորները:

Յիշատակնե՞ր, արուեստագէտի քաղցր յիշատակներ:

Անցեալ օր, Յունիս 2, Ադամեանի մահուան 17րդ տարեդարձն էր և յու-զիչ զուգադիպութեամբ մը մնոտուկնե-րու բացումը հանդիպեցաւ ճիշդ նոյն օրուան:

Ուրախալի է որ Ադամեանի հա-դուստները անցան արժանաւոր անձի մը ձեռքը, որով անոնց յիշատակը պիտի յարգուի պէտք եղած պատիւով:

Հանգի՛ստ մեծամուն արուեստագէ-տին յիշատակին:

ԴԵՐԱՍԱՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՍԱԿԱՐԱՆ

ՊՈԼՍՈՅ ԱՌԵՒՏՐ. ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ

(Յունիս 5 Հինգշաբթի)

ՑՈՐԵՆ

Առաջին ճերմակ	օխան	53 –
Երկրորդ »	»	52 –
Խառն	»	50 –
Ցաւտարլը	»	48 - 49
Կարծր առաջին	»	55– 56
Կարծր միջին	»	54—
Կարծր խառն	»	53 –

Այսօր — վաղուն Անտառոյուի ցորեն ժամանեց.

ԱԼԻՒՐ ԴՐՈ.

Տեղական գերմա Ա.	պարկ	102—
» » Բ.		100—

ՔԵՔ

Օխան 21—21½ փարա

ԳԱՐԻ

Գանուբ	քիլէն	16 – 16½
Ռումէլի և Մէրսին	»	15 – 15¾

ԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆ

Շրջականներու համար հոս չո-գենաւ յանձնելի	40½
Եղական սպառման համար	41—

''ՄԱՆԶՈՒՄԷ,,Ի ԹԵՐԹՕՆԸ)(12)(

ԼԷՈՆ ՍԱԶԻ

ԲԹԱՄԱՏԸ

Ե.

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԺԱՄԸ

«Պղտիկութենէս ի վեր դայն կը ճանչնամ, Պ. Գասթանիէ և հայրս ի-բարու մտերիմ բարեկամ էին, ինչպէս նաև սա ընտիր Մօրիսոն հայրիկը, երկ-բայցի ենք, կամ չատ մօտ ,անոնք Թու-լուզի շրջականներէն, մենք Պէղիէէն, կը տեսնուք որ...:

Հարցաքննիչ դատաւորը այս չա-տախօս մարդը տեղը պիտի զրկէր, բայց Մարթէն-Նու

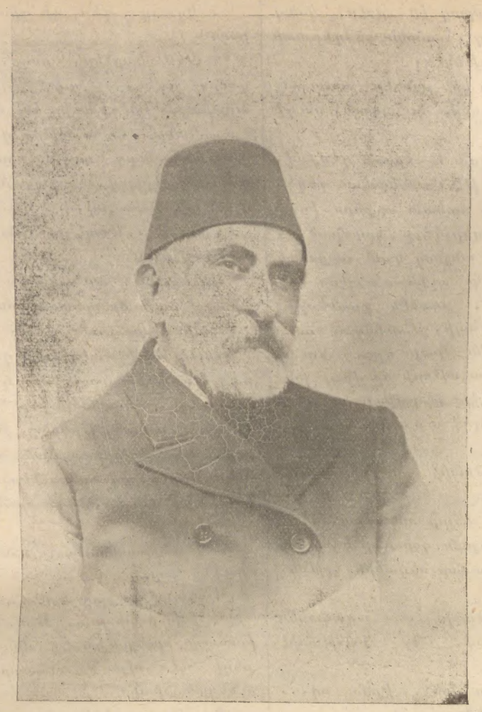

ՀԱՆԳՈՒՅԵԱԼ
ՎԱՍԵՄ. ՆՇԱՆ ԷՖԷՆՏԻ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

Նոյն օրը քահանայապետը թիւ պատարագ պիտի մատուցանէ, իսկ հանդէսը և ընդունելութիւնը նոյեմբեր 19ին յետաձգուած է։ Վերոյիշեալ յոբելեանին համար Հայ-Հռովմէական հասարակութեան կողմէ մանաւոր պատուիրակութեան մէջոցաւ ժառանգելիք կազմը որ Արեւելեան գեղարուեստին մէկ գլուխ-գործոցն է, մօտերս կ'աւարտի։ Մեզ կը հաւատան թէ մտադրութիւն կայ յիշեալ նուէրը տանելիք պատուիրակութեան անդամները ընտրել հեռաւեալ կերպով։— Յարութիւն եպս. Ճամճեան, Գողոս Գերպզ. Գազրիկեան, Յովսէփ Վ. Ճամճեան և Վէնսան էֆ. Գասպարեան։

—Եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան տրամադրած կանոնին համեմատ, Սեբաստիոյ նորընտիր եպիսկոպոսցս Տ. Լեւոն Ծ. վրդ. Քէչէճեան՝ երեքշաբթի օրուընէ իվեր մենարանին մէջ առանձնացած՝ չեղողդակցիր ունէ մէկու մը հետ և հոգեւոր ծոմապահութեամբ պատրաստութիւն կը տեսնէ եպիսկոպոսական օծումին, որ պիտի կատարուի այս կիրակի օր։

—Կ.-Պատրիարք Տ. Սապպաղեան Սրբազանին որոշմամբ Թաքսիմի գաղղիական հիւանդանոցին կից Ս. Յակոբայ Հիւանդանոցին յատուկ տան փոլցուելու գործողութիւնը պիտի վճռուի առաջիկայ շաբաթ։ Այս տան գնանին վրայ պիտի կառուցուի հանդուցեալ Ներսէս պէյ Ալլահվէրտիի յիշատակին համար Վսեմ. Յովհ. Էֆէնտի Ալլահվէրտիի առատաձեռնութեամբ չինուելիք աբարթիմանը։ Նոր չինուելիք աբարթիմանին առթիւ անհամաձայնութիւն մը ծագած է Ս. Յովհան ոսկերբան եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդին և Ս. Յակոբայ Անկելանոցին Հոգաբարձութեան միջև։ Ոսկերբան եկեղեցին փլցուելիք տան կիսը տուն մը ունի. Անկելանոցի Հոգաբարձութիւնը առաջարկած էր որ այս տունն ալ փլցուի, ու նոր չինուելիք Ալլահվէրտեան աբարթիմանը երկու տուներուն գետնին վրայ կառուցի ընդարձակ ծաւալով. Հոգաբարձութիւնն ալ պաշտօնական վաւերաթուղթերով պարտական ըլլայ ամէն տարի Ոսկերբանին վճարելու այնչափ դրամ որչափ որ կ'ստանայ հիմա տունէն։ Այս առաջարկը սակայն մերժուած է Ս. Ոսկերբանի Թաղականութեան կողմէ և Կ.-Պատրիարքը խնդրոյն ելքը հանկնալէ ետք պիտի տայ վերջնական որոշումը թէ այս տունն ալ պէ՞տք է փլցնել Անկելանոցին փլցուելիք տան հետ։

ԱՅՍ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ժամը 7.½ին, Մայր-եկեղեցիին մէջ կը կատարուի Պրսակադրութեան հանդէսը Գէորգ էֆ. Բարսեանի՝ Օր. Էօժէն Տէլլաեանի հետ։

ՄԱՆԿԱՆՑ ԹԵՐԹԻՆ՝ Ծաղիկի Բ. Շրջանին 4դ թիւը հրապարակ ելաւ իր սովորական ճոխ բովանդակութեամբ, վաւերաթուղթերով պարտական ըլլայ ամէն տարի Ոսկերբանին վճարելու այնչափ դրամ որչափ որ կ'ստանայ հիմա տունէն։ Այս առաջարկը սակայն մերժուած է Ս. Ոսկերբանի Թաղականութեան կողմէ և Կ.-Պատրիարքը խնդրոյն ելքը հանկնալէ ետք պիտի տայ վերջնական որոշումը թէ այս տունն ալ պէ՞տք է փլցնել Անկելանոցին փլցուելիք տան հետ։

ԱՅՍ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ժամը 7.½ին, Մայր-եկեղեցիին մէջ կը կատարուի Պրսակադրութեան հանդէսը Գէորգ էֆ. Բարսեանի՝ Օր. Էօժէն Տէլլաեանի հետ։

ՄԱՆԿԱՆՑ ԹԵՐԹԻՆ՝ Ծաղիկի Բ. Շրջանին 4դ թիւը հրապարակ ելաւ իր սովորական ճոխ բովանդակութեամբ,

ՀԱՆԳՈՒՅԵԱԼ ՅԱԿՈԲ ՓԱՇԱՅԻ ԵՂԲՕՐ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԱՆԴԱՄ
ՎՍԵՄ. ՆՇԱՆ ԷՖ. ԳԱԶԱԶԵԱՆԻ
ՄԱՀԸ

Պետական և ազգային շրջանակներու մէջ չատ ծանօթ ու յարգուած անձնաւորութեան մը մահը արձանագրելու տխուր հարկին մէջ կը գտնուինք։ Մաքսային Խորհրդոյ անդամ Վսեմ. Նշան էֆ. Գազազեան, որ ժամանակէ մը ի վեր անհանգիստ էր, երէկ՝ կէս օրէ վերջ՝ իր հոգին աւանդեց Բերա, Գալաթիոյի փողոցի այն բնակարանին մէջ, ուր մինչև մահուան օրը բնակած էր նաև իր եղբայրը՝ ողբացեալ Յակոբ փաշա Գազազեան։

Երկու եղբայրներն ալ համեստ ծագում մը ունեցած են. իրենց ընտանիքը կը սերի Սեբաստիոյ մէկ գիւղէն, թէև իրենք Պոլիս ծնած են և իրենց աշխատութեան ու ձիրքերուն շնորհիւ յաջողած են բարձր ու նախանձելի դիրքեր գրաւել։ Իրենց հայրը՝ որ միւթէվէլլին էր Բերայի Ս. Յարութեան եկեղեցիին և անոր կցուած աղքատանոցին, մասնաւոր հոգ տարած էր իր զաւակներուն կրթութեան։ Եւ զաւակները արդեամբ օգտուած էին այդ խնամատար հոգածութենէն, արժանի հօր մը արժանաւորագոյն զաւակներ դառնալով։

Նշան էֆ. Գազազեան բացի մայրենի լեզուէն, խնամով սորված էր նաև պետական լեզուն ու ֆրանսերէնը։ Երեք լեզուներն ալ իրեն համար գաղանիք չունէին։ Իր ուսումնասէր հօր օրինակը միշտ կենդանի մնացած էր աչքին առջև և ինք ալ անոր՝ ինչպէս իր ողբացեալ եղբօր պէս ջերմ ուսումնասէր մը մնաց մինչև վերջը։ Եւ այս սէրը պզտամնական բան մը չէր իր քով. իր սէրը այն ատեն միայն յաղուրդ կ'առնէր, երբ կը ստանար նաև գործնական արտայայտութիւն մը։ Ասոր համար չէ՞ որ ինք՝ միշտ կը բաներարէր կրթական հաստատութեանց, մասնաւորաբար կարօտ աշակերտներու, բարերարութիւններ՝ որոնք ընդհանրապէս անյայտ կը մնային. որովհետև հանգուցեալը չէր սիրեր փողով ու թմբուկով ծանուցուած տեսնել զանոնք։

Սակայն հակառակ այդ համեստութեան, յաճախ կարգ մը բարերարութիւններ կուգային արձագանգ կը գտնէին մինչև մեզի, ու կ'արձանագրուէին անմիջապէս։ Առանցքէ Էր այն մրցանակը զոր հաստատեց Պէլպէրեան վարժարանի մէջ հայերէն դասին առաջին հանդիսացողներուն համար։ Գալֆայեան աղջկանց Որբանոցին մէջ կահաւորել տուած էր գործատեսակ մը ուր այսօր որբուհիները ձեռագործի յատուկ ամէն բան կը գտնեն գիւրութեամբ։ Այդ բարիքը կատարած է ի յիշատակ իր մօրը և իր վաղամեռիկ եղբօր՝ Կարապետ էֆէնտիի։ Եթէ յիշէինք նաև այն կարօտ տղաքը որոնց ուսման ծախքը ստանձնած էր, ահագին ցանկ մը կազմելու հարկ պիտի ծագէր։ Մանաւոր սէր մը կը տածէր Գալֆայեան որբանոցին նկատմամբ, և այս մասին իր թելադիրն էր Պատրիարքարանի համակրելի Դիւանապետը, Բարթող էֆ. Թէլեան։ Դարձեալ Թէլեան էֆ.ի յանձնարարութեամբ ստանձնած էր բոլոր ծախքերը Պալապանեան էֆ.ի պակրատատ մանկապարտէզի յատուկ մէկ դասագրքին՝ որուն հասոյթը պիտի յատկանայ Գալֆայեան Որբանոցին։ Կը յիշենք տակաւին թէ անգամ մը գթութեան կոչ մը ուղղած էինք ի նպաստ աղքատ ընտանիքի մը և թէ հինգ ոսկի ընդունեցանք այդ առթիւ՝ նոյն ընտանիքին տրուելու համար։ Ժամանակ անցնելէ վերջ միայն՝ հետաքրքրուելով՝ հասկցանք թէ Նշան էֆէնտին է այդ գումարը նուիրողը։ Իր ամէնէն մեծ բարեգործութիւնը պիտի ըլլար 3000 ոսկիի նուէր մը զոր պայմանաւոր կերպով կը խոստանար ընել՝ կեդրոնական վարժարանը Ղալաթիայէն Բերա փոխադրելու գաղափարը իրականացնելու համար։ Ցուսալի է որ այս խոստումը գործնական ձեւի մը վերածած ըլլայ իր կտակին մէջ ուրիշ մեծ բարիք կարելի է ակնկալել, նկատի առնելով իր ուսումնասէր և աղքատասէր բնաւորութիւնը։

Իր ուսումնասիրութեան մէկ ցայտուն ապացոյցը տուած է նաեւ երկար տարիներ մասնակցելով Բերայի Նարեկեան վարժարանին Հոգաբարձութեան, որուն տեսնողներն էր։ Յաճախ ինք անձամբ կ'այցելէր վարժարան, կը քաջալերէր ուսուցիչները, նուէրներ կը բաժնէր յառաջադէմ աշակերտներուն և աշխատութեան յորդոր կը կարդար ընդհանուրին. թուելով ուսման, զարգացման առաւելութիւնները։ Այդ շրջանին Նարեկեան վարժարանը չատ յառաջադէմ վիճակ մը ունէր, և հակառակ իր խարխուլ վիճակին աւելի արդիւնք կուտար քան չատ հոյակապ վարժարաններ։

Վսեմ. Գազազեան էֆէնտի անդամակցած է նաև վարչական ժողովներու։ Մաքսային վերատեսչութեան մէջ ալ չատ կը գնահատուէր իր արդիւնաւոր պաշտօնավարութեամբ։ Արժանացած էր Ուլայի երկրորդ աստիճանին և Գ. կարգի Մէճիտիէ պատուանշանին։

Գազազեան էֆէնտիի մահուամբ կ'անհետանայ պատուական անձնաւորութիւն մը, որուն դիւրատակը երկար ատեն անջնջելի պիտի մնայ ամէն անոնց քով՝ որոնք ծանօթ էին իրեն։

Ցուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ, ինչպէս կը տեսնուի ստորև հրատարակուած մահազդէն։ Պիտի նախագահէ Ս. Պատրիարքը։

Խմբագրութիւնս այս տխուր առթիւ իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալին պարագաներուն։

Քազազեան ընտանիք և համայն ազգականք և պարագայք խորին ցաւով կը ծանուցանեն ղդառնաղէտ մահն

ՎՍԵՄԱՓԱՅԼ
ՆՇԱՆ ԷՖ. ՔԱԶԱԶԵԱՆԻ
ԵՂԲԱՅՐ ՀԱՆԳՈՒՅՑ ՅԱԿՈԲ ՓԱՇԱՅԻ ՔԱԶԱԶԵԱՆ
ԱՆԴԱՄ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

որ հանգեաւ ի Տէր այսօր, առաւօտեան ժամը 4ին, իր բնակարանին մէջ, ի խոր սուգ համակելով իւր համայն ազգականները։

Ցուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը պիտի կատարուի ամսոյս 7/20 յառաջիկայ շաբաթ օր ժամը 3ին (Ը. Թ.), Ս. Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Շիշլիի Ազգ. գերեզմանատունը, ամփոփելու համար Քազազեան գերդաստանին յատուկ դամբարանին մէջ։

Բերա, 5/18 Յունիս 1908

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ զուարթասէրներու յատուկ շաբաթաթերթին 41դ թիւը հրապարակ եղած է այլազան զբօսնացուցիչ յօդուածներով։

ՆԵՐՔԻՆ

ՊԱՐՏՕՆԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՕՆ.—Պէնկազիի կառավարիչ անուանուեցաւ Գրրբ-Բիլիսէի կառավարիչ Կալիպ փաշա։

ԱՍՏԻՃԱՆ.— Սալիսէի ատիճան շնորհուեցաւ Կրթ. Նախարարութեան հաշուակալութեան դիւանի քարտուղարներէն Էմին էֆ.ի։

ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆ.—Դ. կարգի Օսմանիէ պատուանշան շնորհուեցաւ Լոնտոնի օսմ. դեսպանատան Ա. թարգման Տանիէլ էֆ.ի։ Դ. Մէճիտիէ՝ Մախսուսէի Խնան չոգնանուն նաւապետ Թէվֆիկ էֆ.ի։

ՕՏԱՐ ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆ.—Ռումանական կառավարութիւնը Գ. կարգի Շարլ պատուանշան նուիրած է Կալացի օսմ. հիւպատոս Ազարեան էֆ.ի։ Հապէշ կառավարութիւնը Բ. կարգի Եթիոպական Աստղ պատուանշանը՝ Կայս. Բժշկական վարժարանին անդամահատութեան Բ. ուսուցիչ գնդապետ Եուսուֆ Բամի պէյի։ Կայս. Իրատէ մը արտօնեց այդ պատուանշաններուն ընդունելութիւնն ու գործածութիւնը։

*** Հայանտական կառավարութիւնը Օրանժ-Նասաս պատուանշանին Ա. կարգը նուիրեց Կայս. Պատասան արարողապետ Կպիպ փաշայի և Խարիճիէի խորհրդական Նաում փաշայի։

ԿԱՑՍ. ՇՆՈՐՀ.—Վեհ. Սուլթանը իմանալով որ Արնաւուտքէօյի երկիւղեալներէն 145 տուներու տէրերը չատ կարօտ վիճակի մէջ են, բարեհաճեցաւ հրամայել որ ձմեռը չեկած՝ անոնց տունները չինուին և կայս. նուէր մըն ալ չնորհելով երկիւղեալներուն, արտօնեց որ չինութեանց համար հանգանակութիւն կատարուի։

ՊՈԼՍՈՅ պապական նուիրակ մնաց էնեօր Սարտի առաջիկայ չաբթու Պոլիս կը ժամանէ։

ԲՐԷՏԻ ԼԻՕՆԷԻ դրամատան Պոլսոյ ճիւղերուն ընդհ. Տնօրէն Մ. Պլանչեյ հանգստանալ փափաքելով, հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն։ Վարչական ժողովը ցաւ յայտնելով անոր հրաժարման համար, անոր յաջորդ ընտրեց նոյն պանքային Իզմիրի ճիւղին Տնօրէն Մ. Կօրկօլին, որ երէկ Պոլիս հասաւ Բարիզէն ուր կը գտնուէր։ Նոր Տնօրէնը քանի մը օրէն գործի պիտի սկսի։

ՏԷՕՅԶԷ-ՊԱՆԿԻ Պոլսոյ Տնօրէն Մ. Ժոլէֆ Բէօվէր պանքային Պերլինի կեդրոնին Տնօրէն կարգուեցաւ։

ՇԻՐԲԷԹԻ ԽԱՑՐԻԷԻ վարչական խորհուրդը երկտական անցեալ 1323 տարուան հաշիւները քննելով տեսաւ թէ հասոյթները մինչև հիմա չտեսնուած քանակութեան մը հասած են. ուստի որոշուեցաւ մէկ ոսկի մէկ քառորդ շահաբաժին բաշխել նոյն տարուան համար։

3000 ՈՍԿԻԻ ՊԱՐԳԵՒԸ.—Երկրագործական Պանքային վիճակախաղեան վերջին «Թիրաժ»ին 3000 ոսկինոց պարգևին ամբողջութիւնը չտած է Էլգաֆի նախարարութեան ծախքերու ճիւղին միւմէյիզներէն Ասիլ պէյ։

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ.—Իզմիրէն, Պանտրմայէն, Տարտանէլէն, Գոնեայէն, Պիլէճիկէն, Էսկիշէհրէն, Բէօթահեայէն, Էնկիւրիէն, Պալըքէսէրէն և Աֆիոն Գարահիսարէն առնուած վերջին լուրերու նայելով տեղացած անձրևները մեծապէս օգտակար եղեր են երկրագործութեան ամէն ճիւղերուն։

ԽՈՋԱԿՆԵՐՈՒՆ չրջանն է այդ առուտուրի գործով զբաղողներուն, թէ՛ ծախողներուն և թէ գնող վաճառականներուն համար, անհրաժեշտ է ուշնենալ ԽՈՋԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏ ՀԱՇԻՒՆԵՐՈՒ գիրքը, որ կը ծախուի Պալը Ալի Ճատտէսի Աղնաւորեան Յովհ. էֆ.ի գրատունը, Իզմիր, սեղանաւոր Մոմճեան եղբարց քով։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐ

ՄԱՀԱՑՈՒ ԱՐԿԱՅ.—Գասըմ-Բաշա բնակող Իսաք երէկ Բերա, Բաղչիսթան փողոց նորաշէն աբարթիմանի մը մէջ աշխատած պահուն երկաթ մը ինկաւ գլխուն և ծանրապէս վիրաւորեց։ Մարդը քիչ ետքը մեռաւ։

ԳԱՑԱՒԻՆ ՏԱԿՈՒՐ.—Միչօն անուն մէկը երէկ Գալաթա-Գարու աբարթիմանի մը վերնայարկէն չալեկոց 25 օրամ քաղաքն պարուակող տակառ մը և երը կը փախչէր ձերբակալուեցաւ։

—Իրաւ է։

—Որով Պ. Պէսէթ սեւ ըլտէնկօթով մարդու մը սիլուէթը տեսաւ, մանաւանդ ներքնասենեակի մը կէս մութեան մէջ, արագաբար անցնելով, միջահասակ, սուգի ըլտէնկօթով մարդոց բոլոր սիլուէթները իրարու կը նմանին։

—Արդարեւ, կարելի է։

—Մանաւանդ որ Պ. Պէսէթ Պ. Գասթանիէի եղերական մահուան վրայ յուզուած, անհամբեր կ'սպասէր այս սրանը մտնելու, յայտնութիւններ ընելու համար, և երբ մարքիզը անցաւ հանկէ երեսը ծածկած, անտարբեր ակնարկ մը նետեց միայն... Պ. Պէսէթ հետաքրքրութենէն կ'եկիէր այս սենեակը մտնելով իր հանգուցեալ բարեկամին և արդարութեան իր պարկեշտ օժանդակութիւնը ընծայելու համար...։

Պէսէթ այս խօսքին վրայ աղաղակեց։

—Շիտակ է, շիտակ է, իրաւունք ունիք։

Ցեսոյ, աւելցուց.

—Սակայն պարոններ, չեմ ուզեր որ ամենափոքր կասկած մը մնայ ձեր միտքին մէջ թէ ես ուզեցի պարծենալ ըսելով թէ աղէկ կը ճանչնամ Բրիմոն Դարմինէ-Սանդուչչի մարքիզը։

—Կը հաւատանք ձեր խօսքին։

—Պէսէթ իր խօսքին տէրն է, Հար. Ֆրանսայի մէջ այն հաղուագիւտ անձերէն մէկն է որ գրէթէ ճշդութեամբ անցած դարձածը կ'ըսէն. կը փափաքիմ որ իմ ըսածներս ստուգուին։

—Պարապ բան է։

—Սակայն, պնդեց Պէսէթ, կ'ուզեմ որ կերպով մը հակակշռի ենթարկէք յայտարարութիւններս։

—Արդարեւ չենք կրնար այդ գոհացումը մերժել ձեզի, առանց մէկուն արժանապատուութեան դպչելու պարզ միջոց մը կայ։

Եւ հարցաքննիչ դատաւորին դառնալով,

—Ինծի անանկ կ'երեւայ որ, ըսաւ Մարթէն-Նումա, մոռցանք Սանդուչչի մարքիզին իր վերջին յայտարարութիւնը ստորագրել տալ... պաշտօնական թուղթերը պէտք է բացարձակապէս կանոնով բռնուին։

—Այնպէս է, ըսաւ Պ. Դարէսթէն։

Մարդ ղրկեց և մարքիզը կանչել տուաւ։

Մարթէն-Նումա Պէսէթը մէկ կողմ մուտքին մէջ կեցուց։

—Երեւալու ատենիդ պիտի ըսեմ ձեզի, ըսաւ. ապահովութեան համար հարաւցիին քովը կեցաւ պէտք եղած ատեն զայն զսպելու դիտումով։

Քիչ ետք մարքիզը ներս մտաւ։

—Ներողութիւն կը խնդրեմ Պ. Դարէսթէն, ըսաւ, ձեզ անգամ մըն ալ անհանգիստ ընելնուս համար, բայց քիչ առաջ անհրաժեշտ ձեւակերպութիւն մը մոռցանք...

—Ամբողջովին ձեր արամադրութեան տակ եմ, պատասխանեց մարքիզը, ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ...

—Պարզապէս կը խնդրենք որ ձեր վերջին յայտարարութիւնը ստորագրէք։

—Լաւ, պարոններ, ահաւասիկ։

Մարքիզը հարցաքննիչ դատաւորին երկարած գրիչը առաւ և ստորագրեց։

Գլուխը վեր վերցուց և երբ ակնարկով կը հարցնէր պաշտօնականները թէ ուրիշ բանի պէտք ունին, Մարթէն-Նումա ըսաւ.

—Պ. Պէսէթ, Պէդիէէն կ'ուզէ ձեզ իր ցաւակցութիւնները յայտնել։

—Պ. Պէսէ՞թ... ո՞վ է այդ Պ. Պէսէթը, ըսաւ մարքիզը զարմացած։

—Դասթանիէ ընտանիքին մէկ բարեկամը։

—Ա՜հ, լաւ։

—Ձեր ընտանիքին ալ բարեկամը...

—Իմ ընտանիքի՞ս... Պ. Պէսէ՞թ...

Մարթէն-Նումա թող տուաւ Հարաւցին, որ արդէն կեցած տեղը կ'եփէր...

—Այո՛, սիրելի մարքիզս... ես եմ... Պէսէթ, Պէսէթ բարեկամը...

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. երես)

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԲԱՐԻԶ 17 Յունիս.—Այսօր ի պատիւ Արտաքին գործոց նախարար Մ. Բիլոնի տրուած հացկերոյթի մը ատեն, նախարարը ճառ մը խօսելով յայտարարեց թէ Ֆրանսայի կնքած զինադադարներուն և համաձայնութիւններուն նպաստակն է պահպանել խաղաղութիւնը, առանց չար դիտումներու։ Ոչ մէկ Տէրութիւն իրաւունք ունի կասկածելու Ֆրանսայի վրայ։ Իսկ Մարոքեան գործերու մէջ Ֆրանսա կը գործէ իր իրաւունքներուն համեմատ։

ՀՌՈՄ.— Լօրայ Անձ՝այկոր և Տէյլի Մէյլ կը հերքեն այն լուրը թէ գերմանական կայսրը պատերազմաշունչ ճառ մը արտասաներ է։ Կը հերքեն նաև այն լուրը թէ Վիլհէլմ Կայսր քաղաքական պատճառներով յետաձգեր է իր ճամբորդութիւնը Նորվեկիա։ Նոյն լրագիրները կ'ըսեն թէ ո՛ և է որոշում տրուած չէ դեռ Ջարին և Կայսրը միջև տեսակցութեան մը մասին։

ԲԵՌԵՐՍԳՈՒՐԿ.— Լատատեղեակ շրջանակներու մէջ կ'ըսուի թէ մեծ դուքսերը մօտերս պիտի ձգեն ռուս բանակին մէջ իրենց գրաւած բարձր պաշտօնները։

ԲԱՐԻԶ,— Խարգախ Լիմաան որ իբր թէ արհեստական ադամանդ կը պատրաստէր և բանտարկուած էր. այսօր երաշխաւորութեամբ ազատ արձակուեցաւ։

— Թօքիոյէն կը հեռագրուի թէ ձկնորսական մէկ քանի նաւեր կորեր են Քիւրոսանի մօտ և 380 ձկնորս խեղդուեր են։

ՆԻՒ ԵՕՐՔ. — Վիճակագրական դիւանը կ'ըսէ թէ 1908ի հունձքը պիտի ըլլայ 8 միլիոն ամերիկեան գրիւ։

ԲՐԻՍԴԻԱՆԻԱ.— Կ'ուզուի հանրային հանգանակութեամբ գնել Իպսէնի տունը Բրիսդիանիոյ մէջ և զայն վերածել մեծ գրադարանի մը։ Իպսէնի այրին խոստացաւ յանձնել հանգուցեալին վերաբերեալ վաւերաթղթեր, նամակներ ևն.։

ԲԵՌԵՐՍԳՈՒՐԿ,— Այս տեղի ոսկերիչներէն կոռատնի խանութը գողեր մտնելով 300,000 ռուպլիի արժողութեամբ ադամանդ գողցան։ Գողերը կը փնտռուին։

ՍԱԿԱՐԱՆ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՍԱԿԱՐԱՆ

5 18 Յունիս 1908

ՕՍՄ. ՄԻԱՑԵԱԼ ՌՈՆՍՈՒԻՏԷ		
Երէկ առաւօտ բացուեցաւ Ղ.Ռ.	105	11½
Երէկ իրիկուն գոցուեցաւ	» 105	80
Երէկուան էն բարձր գինը	» 105	12
» էն վար գինը	» 105	08
ՐՈՒՄԷԼԻԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ		
Երէկ առաւօտ բացուեցաւ	ֆր. 179	62½
Երէկ իրիկուն գոցուեցաւ	» 179	62½
Երէկուան էն բարձր գինը	» 179	62½
» էն վար գինը	» 179	62½
Միւիսիի Պանք		5.—
Սելանիկի »	ֆր.	120 —
Քարտաս Բրէվիլէժիէ	ֆր.	48.—
» Օրտինէա	»	38.—

նոյն կարեւորութիւնը ոչ մէկուն ուշադրութենէն վրիպած էր։

Սմէնքն ալ այդ անաւարտ նամակին հաւանական բացատրութիւնը կը տեսնէին հոն... այն նամակին, որուն վրայ աշատատած էր, որուն վրայ մնռած էր...։

—Պ. Դասթանիէ, յարեց Պէսէթ, միշտ աղէկ յարաբերութեան մէջ մնաց հօրս հետ, ես ալ որ հին պատմութիւններու խառնուելու պատճառ մը չունիմ, երկու կամ երեք տարին անգամ մը ամէն Բարիզ գալուս մէջ մը Պ. Դասթանիէն տեսնելու կուգամ, որ միշտ գիս չատ լաւ կ'ընդունի։

Ցեսոյ աւելցուց.

—Նոյն իսկ այս տարի... այս օր զինքը տեսնելու և իր աղջկան Սանդուչչի մարքիզին հետ ամուսնանալուն առթիւ պիտի գայի, մանաւանդ որ մարքիզին ընտանիքն ալ կը ճանչնամ։

—Դարմինէ-Սանդուչչի ընտանիքն ալ կը ճանչնաք, հարցուց Պ. Դարէսթէն հետաքրքրութեամբ։

—Շատ աղէկ կը ճանչնամ, Սիսիլիոյ գինիի առուտուրով կը զբաղիմ, և մարքիզին կալուածներուն գինին ալ ես կը տեղաւորէի վաճառականներուն քով... Պ. Դասթանիէի ապագայ փեսային հայրը, որ անցեալ տարի մեռաւ, ազնիւ մարդ մը էր և ընտանեբար կ'ընդունէր գիս Պ. Դասթանիէի պէս, իր Դրաբանիի հին դղեակին մէջ։

Մարթէն-Նումա հարցուց.

—Բնականաբար Բրիմօ մարքիզն ալ կը ճանչնաք։

—Հարկա՛ւ, հարիւր անգամ տեսած եմ զինքը, միասին որսորդութիւն ըրած ենք... երկար պտոյաններ կատարած ենք... հարկա՛ւ կը ճանչնամ Բրիմօ մարքիզը։

—Ինչը ձեզ կը ճանչնա՞յ։

—Ի՞նչը, Բրիմօ մարքի՞զը, բայց հաղար հոգիի մէջ իր Պէսէթ բարեկամը պիտի ճանչնայ։

—Սակայն ձեզ չճանչցաւ։

—Ե՞րբ։

—Մէկ քանի վայրկեան առաջ, ներս մտած ատենիդ։

—Հո՞ս էր... ո՞ւր տեսաւ զիս։

—Ներքնասենեակին մէջ չէի՞ք։

—Այո՛։

—Որով մարքիզը ձեր առջեւէն անցաւ։

—Ի՞մ առջեւէս... անկարելի բան է, եթէ իր Պէսէթ բարեկամը չճանչցաւ, պատճառը այն է որ զիս չտեսաւ։

—Զարմանալու բան չկայ... մարքիզը կուլար և աչքերը թաշկինակով գոցած էր։

—Հոն լացող մարդ մը կար... այո՛ տեսայ։

—Մարքի՛զն էր։

Պէսէթ մեծ զարմացում արտայայտելով.

—Ա՜ն, մարքի՞զը... Բրիմո՞ն... չիտակը զարմանալի բան...։

Եւ ոտքի ելլելով աթոռին վրայէն.

—Կը խոստովանիմ պարոններ որ այդ պահուն Բրիմօ տի Դարմինէ-Սանդուչչի մարքիզը չճանչցայ։

Պաշտօնականները այս յայտարարութեան վրայ սարսռացին։ Պէսէթի ըսածները ենթադրութեանց անսահման հորիզոն մը կը բանային։

Ո՛րքան կը չանային խնդիրը լուսաբանել, ա՛նքան խորհուրդին մէջ կը խորասուզուէին։

Պէսէթ ինքն ալ պաշտօնականներուն չափ յուզուած, անոնց չափ անձկալից՝ կարճ լռութենէ մը ետք յարեց.

—Ո՛չ, պարո՛ն դատաւորներ, մարքիզին անցնիլը տեսայ, բայց զայն չճանչցայ... և սակայն աղէկ կը ճանչնամ զինքը։

Մարթէն-Նումա անխռով ձայնով ըսաւ.

—Ամոր մէջ զարմանալի բան մը չկայ, Պ. Պէսէթ, մենք կատարելապէս վստահ ենք որ դուք մարքիզը կը ճանչնաք, և չենք զարմանար որ հիմա չկրցաք զայն ճանչնալ։

—Ի՞նչպէս պարո՛ն։

—Շատ պարզ կերպով. ընդհանրապէս մարդիկ իրենց դէմքէն կը ճանչցուին։

—Արդարեւ։

—Բաւական կատակի երեւոյթ ունի, բայց չափազանց ճիշդ է, մարդիկ մանաւանդ իրենց երեսէն կը ճանչցուին, մարքիզն ալ երեսը ծածկած էր։

—Իրաւ է։

—Որով Պ. Պէսէթ սեւ ըլտէնկօթով մարդու մը սիլուէթը տեսաւ, մանաւանդ ներքնասենեակի մը կէս մութեան մէջ, արագաբար անցնելով, միջահասակ, սուգի ըլտէնկօթով մարդոց բոլոր սիլուէթները իրարու կը նմանին։

—Արդարեւ, կարելի է։

—Մանաւանդ որ Պ. Պէսէթ Պ. Դասթանիէի եղերական մահուան վրայ յուզուած, անհամբեր կ'սպասէր այս սրանը մտնելու, յայտնութիւններ ընելու համար, և երբ մարքիզը անցաւ հանկէ երեսը ծածկած, անտարբեր ակնարկ մը նետեց միայն... Պ. Պէսէթ հետաքրքրութենէն կ'եկիէր այս սենեակը մտնելով իր հանգուցեալ բարեկամին և արդարութեան իր պարկեշտ օժանդակութիւնը ընծայելու համար...։

Պէսէթ այս խօսքին վրայ աղաղակեց։

—Շիտակ է, շիտակ է, իրաւունք ունիք։

Ցեսոյ, աւելցուց.

—Սակայն պարոններ, չեմ ուզեր որ ամենափոքր կասկած մը մնայ ձեր միտքին մէջ թէ ես ուզեցի պարծենալ ըսելով թէ աղէկ կը ճանչնամ Բրիմոն Դարմինէ-Սանդուչչի մարքիզը։

—Կը հաւատանք ձեր խօսքին։

—Պէսէթ իր խօսքին տէրն է, Հար. Ֆրանսայի մէջ այն հաղուագիւտ անձերէն մէկն է որ գրէթէ ճշդութեամբ անցած դարձածը կ'ըսէն. կը փափաքիմ որ իմ ըսածներս ստուգուին։

—Պարապ բան է։

—Սակայն, պնդեց Պէսէթ, կ'ուզեմ որ կերպով մը հակակշռի ենթարկէք յայտարարութիւններս։

—Արդարեւ չենք կրնար այդ գոհացումը մերժել ձեզի, առանց մէկուն արժանապատուութեան դպչելու պարզ միջոց մը կայ։

Եւ հարցաքննիչ դատաւորին դառնալով,

—Ինծի անանկ կ'երեւայ որ, ըսաւ Մարթէն-Նումա, մոռցանք Սանդուչչի մարքիզին իր վերջին յայտարարութիւնը ստորագրել տալ... պաշտօնական թուղթերը պէտք է բացարձակապէս կանոնով բռնուին։

—Այնպէս է, ըսաւ Պ. Դարէսթէն։

Մարդ ղրկեց և մարքիզը կանչել տուաւ։

Մարթէն-Նումա Պէսէթը մէկ կողմ մուտքին մէջ կեցուց։

—Երեւալու ատենիդ պիտի ըսեմ ձեզի, ըսաւ. ապահովութեան համար հարաւցիին քովը կեցաւ պէտք եղած ատեն զայն զսպելու դիտումով։

Քիչ ետք մարքիզը ներս մտաւ։

—Ներողութիւն կը խնդրեմ Պ. Դարէսթէն, ըսաւ, ձեզ անգամ մըն ալ անհանգիստ ընելնուս համար, բայց քիչ

)(14)(

Մարքիզը զարմացման անկեղծ արտայայտութիւնով մը Պէսէթի նայեցաւ... քիչ մը անձկութեամբ... պզտիկ գէր մարդը, իրեն կը յառաջանար ձեռքերը երկարելով...

Բայց ինքզինքը զսպեց և Պէսէթի մէկ ձեռքը բռնեց,

—Ա՜հ, դո՛ւք էք, Պ. Պէսէթ, արդարև ոզբացեալ աներջոյս տան մէջ յաճախ ձեր մասին խօսուիլը լսած էի...

—Ձեր հօրը տունն ալ, անշուշտ...

—Կարելի է, այո...

—Այնպէս է, ձեր հայրը իր Պէսէթ բարեկամը շատ կը յարգէր... Երբ Սիկիլիա գացի, Պ. Մարքիզը, ձեր յարգելի հայրը, պատիւը ըրաւ զիս իր Դիւանանի ապարանքը ընդունելու ու զիս պատցուց իր կողակիցներուն ու իր այգիներուն մէջ և իր մառանը ցուցուց ինծի... դուք ալ միասին էիք... Նոյն իսկ միասին որսի եկած ենք... շատ կ'ուզէր որ երգեմ, որովհետև աղէկ կ'երգեմ... Հարա... Ֆրանսայի մէջ ծանօթ եմ իմ դէնիներովս ու ձայնովս։

Մարքիզը խորին ուշադրութեամբ Պէսէթը մտիկ կ'ընէր։

Երկուքն ալ մէկ քանի հարցում ուղղեցին իրարու, մասնաւոր մտրամասնութիւններ տուին ցուցնելով թէ արդարև նոյն մարդիկը, նոյն տեղերը կը ճանչային և թէ Սիկիլիոյ մէջ իրարու հանդիպած էին։

Մարքիզը եղրակացուց.

—Ներողութիւն կը խնդրեմ, Պ. Պէսէթ անտիպապէս զձեզ չճանչնալուս համար, բայց հայրս այնքան մարդ կ'ընդունէր, այնքան բարեկամներու հետ որսի եկած եմ որ, սխալուած եմ շատերը մոռնալ... մանաւանդ որ երկար ատենէ ի վեր անգամ մըն ալ Սիկիլիա չէք եկած...

—Արդարև հինգ տարիէն աւելի կ'ընէ...

—Այո, կը յիշեմ որ Նոր-Աշխարհ մեկնելու գաղափարիդ ինծի հաղորդեցիք... չիտակ է... այն ատեն կը հասկնամ. այո, յայտնի է որ... ձեր բացակայութիւնը, նոր երկիրներ տեսնելիդ, սիրած են ձեր Պէսէթ բարեկամը մոռնալ. շատ բնական բան մըն է ատ։

—Ես ալ շատ երջանիկ եմ վերջապէս ճանչնալուս համար։

—Ինծի համար մեծ պատիւ և երջանկութիւն է....

—Անշուշտ կ'ուզէիք ձեր ցաւակցութիւնները յայտնել տիկ. Գասթանիէի։

—Անշուշտ, խեղճ տիկ. Գասթանիէ, ո՞րքան ընկճուած է արդեօք։

—Ձեր այցելութիւնը զինքը պիտի մխիթարէ. եթէ կ'ուզէք իր քով տանիմ ձեզ։

Մարքիզը հարցուց հարցքննիչ դատաւորին թէ այլ ևս իրեն պէտք ունի՞...

Պէսէթ ուրախութենէն կը ճառագայթէր. ցած ձայնով ըսաւ Մարթէն Նումային.

—Կը տեսնէք որ չիտակ խօսեր էի, և Սանդուչչի մարքիզին ինչպէս նաև Պ. Գասթանիէի տան մէջ Պէսէթ բարեկամը աղէկ կը ճանչնան։

—Ատոր վրայ չէինք տարակուսեր։

Երբ մարքիզը և Պէսէթ դուրս եկան պաշտօնականները կրկին անձկալից ակնարկներ փոխանակեցին, կարծես իրարու հարցնելու համար.

—Ինչ կը նշանակէ ասիկա։

Մարթէն-Նումա անայլայլ կ'երևար։

—Ձեր կարծիքը ինչ է, հարցուց Պ. որ Դաքէսթէն... ինչ կը մտածէք այս ամէնուն վրայ։ Այս Պէսէթ բարեկամին մասին, որ իր բարեկամները չի ճանչնար և որ շատ եւք միայն կը ճանչնայ զանոնք։

—Կը մտածեմ թէ, յայտարարեց Մարթէն-Նումա, մարքիզին Ամերիկա երթալ ճամբորդութիւնը նոխախնամական բան մըն է և հիանալի բացատրութիւն մը կուտայ ինդրին...

—Տեսակ մը ապացոյց է իր այլուրեքութեան։

—Չէի համարձակեր այդ խօսքը ըսելու... ամէն պարագայի մէջ եթէ երբէք Պէսէթ ուշադիր քննութենէ մը եւք միայն ճանչցաւ Սանդուչչի մարքիզը, կը կարծեմ որ այդ ժամէն առաջ մարքիզը Պէսէթէ տեսած չէր։

Այդ ծանր և կարեւոր յայտարարութենէն եւք որ լսողներուն վրայէն սարսուռ մը անցուց, Մարթէն-Նումա առաջուընէ քիչ մը տժգոյն մեկնելու պատճառութիւն խնդրեց։

Միասին սարա. զիս։ Իր կառքը դրան առջև մեղի կը սպասէր։ Կառապանին տուած հրամանն չհասկցայ։

—Պ. Շարլ Գասթանիէի տունը պիտի երթանք, ըսաւ։

—Սպասնուածին ազնուն։

—Պաշտօնականներն ալ Շարլի հասցէն գիտեն և քիչ եւք հոս պիտի գան խուզարկութիւններ կատարելու, այսինքն ամէն բան տակնուվրայ ընելու։ որովհետև ես բան մը գտնելու պէտք ունիմ... կ'ուզեմ անոնցմէ առաջ իմ խուզարկութիւններս կատարել, ԲԹԱՄԱՏԸ գտնել կ'ուզեմ։

Սարսռացի.

Բթամատը, ինչ բթամատ։

—Պ. Գասթանիէի ԲԹԱՄԱՏԸ։

Է.

ԵՐԵՄԻՆ ՎԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

—Մայրիկ, մայրիկ ո՞ւր ես, հարցուց դեռատի աղջկան անձկալից ձայնը։

—Հո՛ս եմ, աղջիկս... ճաշասրահին մէջ, նախաճաշը կը պատրաստեմ... նայինք, ինչ կայ։

Աղջիկը խոյացաւ հոնտատ, բայց մաքուր ճաշասրահին մէջ։

Հովի մը պէս ներս մտաւ, ձեռքը ժուրնալը բռնած։

—Ա՜հ, մայրիկ, ինչ ցաւալի պատահար...

—Նայինք. Անդուանէթ, զիս կը վախցնես, ինչ կայ, ինչ է եղածը, դեսի դեղին կոտոր ես և կը դողաս. ինչ պատահար քեզ ասանկ իրար անցուց։

—Սոսկալի ոճիր մը... ժուրնալը կը պատմէ որ...

—Ոճի՞ր մը։

Մայրը որ կարմրցած հացի կտորներու վրայ կարագ կը քսէր, կանգ առաւ, ինք ալ համակուած դեռատի աղջկան անձկութենէն։

Սպիտակահեր կին մըն էր, առաւօտեան պարզ հագուստ մը հագած, սուգի մէջ։

Նուրբ, տժգոյն և երկար դէմքով, որ կը ցուցնէր թէ ժամանակաւ գեղեցիկ ըլլալու էր. սակայն աչքերը խորը ինկած էին և եզերքները կարմրած... գիշերը անքուն անցնող կամ արցունք թափող մէկու մը աչքերուն պէս։

Անթուանէթ, քսանէն քսաներկու տարեկան, շնորհալի, թարմագեղ աղջիկ մը, սեղանին վրայ դրաւ ժուրնալը և շնչահատ աթոռի մը վրայ ինկաւ. մատին մէջը թերթին այն սենեակին վրայ դնելով ուր ոճիրը կը պատմէր,

—Պ. Գասթանիէ երէկ սպանուած է...

Այս անգամ մայրը սարսռաց...

Ցնցումը այնքան զօրաւոր եղաւ որ վար չիյնալու համար սեղանին կրթնեցաւ.

—Պ. Գասթանիէ... աղաղակեց խեղդուկ ձայնով. Պ. Գասթանիէ սպանուած...

—Ես իր հօրը հետ... Իրմա ալ...

—Իրմա՞... խեղդուած...

—Սոսկալի, զարհուրելի բան է ասիկա։

Երկու կիները սարսափահար իրարու կը նայէին... այս սարսափին մէջ վայրկեան մը անցաւ։

Մայրը նուաղ և անապահով ձայնով մը,

—Եղբայրդ դեռ չի գիտեր ոճիրը, ըսաւ։

—Զեմ կարծեր, մայրս... Ութսէր դուրս չելաւ... երէկ իրիկուն... և այսօրուան լրագիրները հոս են...

—Կանչէ՛... հո՛ս թող գայ։

Մանկամարդ աղջիկը ոտքի ելաւ դժոգակ կերպով, և Նրբանցքին մէջ դրան մը զարնելով,

—Ռօպէ՛ր, Ռօպէ՛ր... մայրիկը քեզի խօսելիք ունի։

Սենեակէն առնական հնչուն և զուարթ ձայն մը պատասխանեց.

—Հիմա կուգամ։

Գրեթէ անտիպապէս եւք դուռը բացուեցաւ։ Երիտասարդ մը դուրս ելաւ առաւտեան հագուստներով։

Բարձրահասակ, թիկնեղ, թուխ դէմքով, սեւ, վեր դարձած պեխերով, փայլուն աչքերով երեսուներկու տարեկան մարդ մըն էր, զինուորական երեւոյթով։

Զախ լամպակին վրայ պատուոյ ժապաւէնը կար։

Վազելով իր քրոջ ետեւէն հասաւ.

—Նախ բարի լոյս, Թուանէթ, նախաճաշը պատրաստ է. մինչև հիմա քեզի պէս սիրուն աւետարեր մը չէր ունեցած Տիան։

Իր եղբայրական կատակին վրայ խնդալով, քրոջը թեւը մտաւ և ճաշասրահ մտան։

—Բարի լոյս մայրիկ, ըսաւ դուռնէն։

Եւ զորվադին զայն համբուրեց։

Դիտերը աղէկ քնացա՞ր։

—Շնորհակալ եմ տղա, շատ աղէկ,

)(15)(

սակայն այս առաւուան սոսկալի ոճիրին լուրը զիս բոլորովին անակնկալի բերաւ...

—Ինչ սոսկալի ոճիր։

Մայր և աղջիկ միասին աղաղակեցին.

—Պ. Գասթանիէ սպանուեր է։

Ռօպէր դէպի ետ ոստում մը ըրաւ կարծես թէ սոսկալի հարուած մը ընդուներ էր կուրծքին մէջ։

—Ինչ կ'ըսեք, ըսաւ դեռ չհասկընալով, ինչ կ'ըսէք։

—Պ. Գասթանիէ սպանուած է...

—Անկարելի է... Ե՞րբ... սպանուա՞ծ...

—Երէկ, ժամը հինգուկէսին ատենները, ըսաւ Անթուանէթ։

—Անկարելի՛ է... անկարելի է... մանաւանդ ճիշդ այդ պահուն... անկարելի է...

Եւ իր քով, իր Իրմա աղջիկը խեղդուած է...

Այս անգամ Ռօպէր այնքան յուզուած էր որ չկրցաւ բառ մը արտաբերել։

Կոկորդը սեղմուած՝ չէր թոյլ տար որ բառերը դուրս ելլային, շրթունքները կը շարժէին բան մը ըսելու համար, բայց համր կը մնային։

Ռօպէրի անկեղծ զուարթ դէմքը անմիջապէս ժժգունեցաւ, իր քունքերն ի վար պալ քրտինք մը հոսել սկսաւ և իր աչքերը զարմանալի կերպով ընդլայնուած սարսափի արտայայտութեամբ յառած էին մօր և երիտասարդ աղջկան վրայ որ իրենք ալ սրտակիղէք յուզումով մը կը դիտէին Ռօպէրի մէջ տեղի ունեցած այս յանկարծական փոփոխութիւնը։

Մէկ քանի վայրկեան դժոգակ այս կացութենէն եւք Ռօպէր կրցաւ ինքզինքին գալ։

—Ո՜հ, ըսաւ դժնէ խռպոտ ձայնով մը... սոսկալի բան է... անհալի՜... ձեր կարծածէն աւելի անհալի... սարսափելի բան մըն է...

—Ժուրնա՞ն է այդ լուրը տուողը...

—Այո՛, աղաս... դեռ լուրը չկարդացի, բայց Անթուանէթ կարդաց...

—Ո՜հ, աղաղակեց մանկամարդ աղջիկը, դեռ բոլորովին յուզուած եմ։

Ռօպէր սթոռի մը վրայ նստաւ, ժուրնալը ձեռք առաւ և Գուրվիլ ստորագրուած լուրը կարդաց, որ ամբողջ Բարիզը ահուսարսափի պիտի մատնէր։

Անյագօրէն աչքէ անցուց, կարծես աչքերովը լափելով։ Ակամայ, ցած ձայնով կը կարդար... մերթ ընդ մերթ անձկութեան բացագանչութիւններ շրթունքներէն դուրս կը թռէին։

—Ա՜հ, խե՜ղճ աղջիկ... խե՜ղճ Իրմա... զարհուրելի բան...

Ցանկարծ աղաղակ մը արձակեց.

—Ա՜հ, դժբաղդութիւնը մե՛զ կը հարուածէ։

Ձեռքերը դողդոջել սկսան և ժուրնալը ձեռքէն վար ինկաւ։

Թունքերը քրտինքով ծածկուեցան... անշարժ մնաց... աչքերը սեւեռուն... կարծես սարսափի տաղնապի մը մէջ քարացած...

Մայրը և քոյրը մտատանջութեամբ անոր մօտեցան

—Ներողութիւն մայր, պէտք է որ ամէն բան գիտնայ, պէտք է որ դառնութեան բաժակը խմէ, որովհետև բաժակին տակն է ատելութիւնը և... վրէժխնդրութիւնը...։

Ռօպէր շարունակեց աւելի դողդոջուն

—Հայրերնիս գողցուած, երկու անգամ դատապարտուած, փճացած և հիւանդ՝ ինքզինքը անկարող զգաց պայքարը շարունակելու, իր տունը վերադարձած ատեն կատաղութիւն մը ունեցաւ տեսնելով հոն սիրող նեղութիւնը, ուզեց արդարութիւնը ինք իր ձեռքով ընել. թշուառականին սպասեց և երբ գողը Սակարանին սանդուխէն վեր կ'ելլար ուրիշները կործանելու համար, տարճանակի հարուած մը տուաւ անոր։

—Սպասնո՞ց զայն։

—Թեթեւօրէն վիրաւորեց, այն ատեն հայրերնիս ձերբակալեցին, հրմշտակեցին և բանտ նետեցին... կրնաս դուշակել թէ ինչ մարտիրոսութիւն քաշեց մայրերնիս այդ ատեն... երկար ամիսներ իր սիրելի բանտարկեալին համար հանդուրժեց բազմաթիւ ֆիզիքական և բարոյական նեղութիւններու... Սակայն դատաւորները մեղքցան այս մարդուն վրայ, թերևս տեսան որ անօգուտ էր բանտ պահել մէկը որ նկուղէն գերեզման պիտի երթար.... զայն անպարտ արձակեցին... զոհը անպարտ արձակուեցաւ...

Քիչ առնէն մայրս սուգ մտաւ և մենք որբ մնացինք։

—Խե՜ղճ հայր...

—Մտիկ ըրէ, Անթուանէթ... աղէկ մտիկ ըրէ քոյրս, և բնաւ մի մոռնար... հոգին տալէ առաջ հայրերնիս զիս իրեն քով կանչեց,

«Զաւակս, ըսաւ, պիտի մեռնիմ... վերջին խօսքերս նուիրական են։ Իմ պատուաւոր մարդու պարտականութիւնս կատարեցի... Ասանդ անուն մը կը ձգեմ քեզի զոր կրնաս ճանաչաց կրել, հակառակ այս դատապարտութեան... Աղքատ կը ձգեմ քեզ բայց յանցանքդ իմս չէ... թշուառական մը դրամս գողցաւ... բայց քեզի անանկ ժառանգութիւն մը կը ձգեմ որ... պարտականութիւն մը կը կատարեմ քեզի։

—Կրկնակ պարտականութիւն ունիս, տղաս... պէտք է որ այնչափ պատուաւոր դարձնես անունդ որ քու հօրդ դատապարտութիւնը ոչ թէ ծածկուի, այլ ընդհակառակը փառաւորուի։ Քու փառքո՛ւդ է որ իմ մարտիրոսութիւնս պիտի հաստատուի։ Սէ՛ր քու առաջին պարտականութիւնդ։

Երկրորդը... վրէժխնդրութիւնն է. անողոք, անարկելի վրէժխնդրութիւնը, առանց դադարի։ Մի ջանար զէնքի միջոցաւ վրէժ լուծել, այդպիսի փորձ մը աւելի կը փառաւորէ այդ թշուառականը։ Ո՛չ, ուզածիդ պէս կերպով պէտք է վիրաւորել զայն, պէտք է որ երբ ուրախութիւն մը, երջանկութիւն մը կը պատրաստուի իրեն համար. երբ երջանկութիւնը կը պատրաստուի իր տունէն ներս մտնել... պէտք է դուն երեւաս և ըսես անոր. գո՛ղ մըն էք դուք... մարդասպա՛ն մըն էք դուք... հայրս որուն վատահութիւնը

—Ռօպէ՛ր, Ռօպէ՛ր, ըսին. ինչ ուներս։

Ձիգ մը ընելով, իր բոլոր կամքին դերագոյն կոչ մը ընելով, իր բոլոր կորովը ի մի հաւաքելով, իր ջիղերը զսպելով և ինքզինքին տէր եղաւ վերջապէս։

Ջանաց ժպտիլ, բայց միայն ջղային կծկում մը ունեցաւ. և իր դողդոջուն ձեռքը ճակտին տանելով ըսաւ.

—Ոչի՛նչ, մայր. ոչի՛նչ, սիրելի Անթուանէթս... ներեցէ՛ք ինծի... բայց այս ընթերցումը այնքան ցաւագին յիշատակներ կ'արթնցնէ իմ մէջս որ... ակամայ մերձեցում մը տեղի կ'ունենայ միտքիս մէջ խեղճ հօրս և այս մարդուն մահուան մէջ... բոլոր էութիւնս սարսռաց... այլ ևս ինքզինքիս տէր չեմ...

Ոտքի ելաւ մեղմիւ երկու կիները մէկդի ընելով, սենեակին մէջ մէկ քանի քայլ առաւ, թաշկինակով դէմքը սրբելով։

Սեղանին վրայէն չիչ մը առաւ և խոշոր գաւաթի մը մէջ ջուր լցնելով մէկ ումպով կլլեց. և իր մօրը դառնալով.

—Ըսել է, աղաղակեց, երկնային արդարութիւնը գոյութիւն ունի... Աստուածային վրէժխնդիր ձեռքը դրական այլաբանութիւն մը չէ... արդարութիւնը կը գործէ, թէև երբեմն ուշ... բայց ապահով... անողոքաբար պատժած են թշուառականները...

—Տղա՛ս, հանդարտե, ըսաւ քաղցրութեամբ մայրը, մահուան առջև ատելութիւնը կանգ կ'առնէ։

—Ո՛չ, մայր, ատելութիւնը այնպիսի պատճառներ ունի որ ոչ մէկ բանի առջև կանգ չառնէր։

—Գո՛ւթ ունեցիր...

—Բնա՛ւ... ինք գութ ունեցաւ։

—Անմեղ աղջիկ մըն ալ հարուածուեցաւ։

—Հապա հո՛ս... երկո՛ւ... երեք զոհեր կան... դուն անմեղ չե՞ս մա՛յր, Անթուանէթ անմեղ չէ՞... ե՞ս... ե՛ս ինչ ըրի... մենք ալ զոհ մը, մարտիրոս մը չունե՞նք, հա՛յրս զոր սպանած է այսօրուան սպանուած մարդը։

—Ռօպէ՛ր, տղա՛ս, Ռօպէ՛ր, լռէ՛, քոյրդ կը լսէ։

—Լռա՛ւ, թող գիտնայ, աղաղակեց Ռօպէր, թո՛ղ վերջապէս գիտնայ։ Անթուանէթ այսօր կին եղած է ալ... կրնայ մեր ցաւին մասնակցիլ, կրնայ գիտնալ վերջապէս թէ ինչ կը ծանրանայ քու կեանքիդ, իմ կեանքիս վրայ. կրնայ մասնակցիլ մեր առելութեան որ բնաւ չպիտի մարի։ Անթուանէթ կին է այլևս, կրնայ տանջուիլ, արդէն պէտք է որ ամէն բան գիտնայ, որովհետև մեր առելութիւնը պիտի ժառանգէ, զայն պիտի յաւերժացնէ։

«Ո՜հ, մա՛յր, տարիները քեզի համար կրկին հաշուուած են, և կրնայ ըլլալ որ կորովդ ընկճուի քեզ կրծող վիշտէն... ես քիչ մը փառք վաստկելու գացի մեր անպատուուած անունին համար, իմ արիւնովս վաստկեցայ այս կարմիր ժապաւէնը, իմ արեւտիս բերմամբ գնտակի մը զոհը կրնամ ըլլալ օր մը չէ օր մը։ Եթէ Անթուանէթ մենակ մնայ, պէտք է որ գիտնայ, որպէս զի իր ամուսնոր, իր զաւակները չարուհակեն մեր առելութիւնը։

Մօրմէն հեռանալով որ ի՛ուզէր արգիլել զինքը խօսիլէ, Ռօպէր քրոջ ձեռքէն բռնեց և մէկ կողմ տանելով ըսաւ.

—Մտիկ ըրէ, Անթուանէ՛թ, մտի՛կ ըրէ, և յաւէտ յիշէ ըսածներս, մտիկ ըրէ։

«Մեր հայրը ամէնէն պարկեշտ, ամէնէն պատուաւոր մարդն էր, իր անկեղծ սիրտը՝ չարիքը, կեղծիքը կ'անգիտանար։

«Բարեկամ մը ունէր որուն վրայ ինքզինքին չափ հաւատք ունէր։ 1870ի պատերազմէն եւք հայրերնիս իրեն արժանի աղջկան մը հետ, Աստուծոյ իրեն համար ստեղծած կինոջ հետ ամուսնացաւ։ Մեր մայրն էր ան։

«Երկու տարի եւք, ազայ մը նախրագործեց այդ սէրը, մեր երէց եղբայրն էր որ շատ կամուխ մնաւ. յետոյ երեք տարի վերջ ես բացակային տեղը բռնեցի, դուն եւքը ե՛լար. այդ սէրը, այդ երջանկութիւնը ծաղիկի մը պէտք ունէր, այդ ծաղի՛ը դուն եղար։ Այդ միջոցին հայրերնիս, որ տանուտարական գործերով կը զբաղէր և երբեմն երկար ամիսներ առնէին բացակայ իր մնար, մէկ քանի հարիւր հազար ֆրանքի ժառանգութեան մը տիրացաւ։

«Ստիպուած ըլլալով երկար ճամբորդութիւն մը ընել Ամերիկայի մէջ, և չուզելով ճամբորդութեան յոգնութիւնները մայրերնիս ալ կրել տալ, մինակը մեկնեցաւ։

«Մեկնած ատեն իր բոլոր հարստութիւնը վստահեցաւ այդ բարեկամին որ յանձն առաւ զայն արդիւնաբերել, շահաբեր ձեռնարկներու մէջ գործածել իր ստացած յաջողութեան չափակից ընելով հայրերնիս։

«Բայց երբ երկու երեք տարի եւք վերադարձաւ, այդ բարեկամը, հաւատարիմ բարեկամը յայտարարեց թէ փճացած է, և թէ իր ընկերոջ դրամն ալ կորսնցուցած է։ Հայրերնիս այս ձախորդութեան հանդուրժեց, բնաւ ոչ չպահեց իր դժբաղդ բարեկամին դէմ, նոյն իսկ կարեկցեցաւ անոր դժբաղդութեան վրայ։ Դիտէր որ խելացի, գործունեայ մարդ մըն էր և կրնար քիչ ատենէն իր դիրքը չտկել։ Բարեկամը խոստացաւ դրամը սովորական տոկոսով վճարել։

«Այդ բարեկամին շնորհիւ հայրերնիս ալ փճացած կրկին օտար երկիր մեկնեցաւ դրամ դիզելու համար։ Եւքը իմացաւ որ իր բարեկամը դրամատուն մը հիմնած էր, և թէ այդ դրամատունը յաջողութեան ճամբու մէջ էր, իմացաւ որ մէկ քանի յանդուգն ձեռնարկութիւններով իր բարեկամը մէկ քանի միլիոն վաստկած էր։

«Բաղդը իրեն չէր ժպտած։ Ֆրանսա վերադարձաւ հիւանդ, հիւծած, բայց վստահ թէ այդ հաւատարիմ բարեկամը իր խոստումը պիտի բռնէր։

«Հաւատարիմ բարեկամը բարձրէն նայեցաւ անոր վրայ, այդ աւանդը չյիշելու զարկաւ, և որովհետև հայրերնիս կը պնդէր, զայն մէյ մըն ալ չընդունեց»։

—Որքա՞ն վատ բան, ըսաւ Անթուանէթ։

—Եղբայրդ դեռ չի գիտեր ոճիրը, ըսաւ։

—Զեմ կարծեր, մայրս... Ութսէր դուրս չելաւ... երէկ իրիկուն... և այսօրուան լրագիրները հոս են...

—Կանչէ՛... հո՛ս թող գայ։

Մանկամարդ աղջիկը ոտքի ելաւ դժոգակ կերպով, և Նրբանցքին մէջ դրան մը զարնելով,

—Ռօպէ՛ր, Ռօպէ՛ր... մայրիկը քեզի խօսելիք ունի։

Սենեակէն առնական հնչուն և զուարթ ձայն մը պատասխանեց.

—Հիմա կուգամ։

Գրեթէ անտիպապէս եւք դուռը բացուեցաւ։ Երիտասարդ մը դուրս ելաւ առաւտեան հագուստներով։

Բարձրահասակ, թիկնեղ, թուխ դէմքով, սեւ, վեր դարձած պեխերով, փայլուն աչքերով երեսուներկու տարեկան մարդ մըն էր, զինուորական երեւոյթով։

Զախ լամպակին վրայ պատուոյ ժապաւէնը կար։

Վազելով իր քրոջ ետեւէն հասաւ.

—Նախ բարի լոյս, Թուանէթ, նախաճաշը պատրաստ է. մինչև հիմա քեզի պէս սիրուն աւետարեր մը չէր ունեցած Տիան։

Իր եղբայրական կատակին վրայ խնդալով, քրոջը թեւը մտաւ և ճաշասրահ մտան։

—Բարի լոյս մայրիկ, ըսաւ դուռնէն։

Եւ զորվադին զայն համբուրեց։

Դիտերը աղէկ քնացա՞ր։

—Շնորհակալ եմ տղա, շատ աղէկ,

)(16)(

—Դեռ ամէնքը չես գիտեր, քոյրս։

Ռօպէր թաշկինակով շրթունքները սրբեց, իր նուրբ սև պեխերը վեր առաւ և յարեց.

—Հայրերնիս այն ատեն հասկցաւ թէ ինչ ձեռքերու մէջ դրած էր իր աւանդը, թէ որքան սարսռելի մարդ մըն էր այն որուն վրայ ա՛նքան վստահութիւն ունեցած էր... չյաջողելով իր ինչքին տիրանալ, դատարան դիմեց...

«Դատաւորներուն առջև հայրերնիս չյաջողեցաւ բաւարար ապացոյցներ մէջտեղ դնել, նիւթական ապացոյցներ կը պակսէին, և միլիոնատէր բարեկամը յանդգնեցաւ երդումով ուրանալ այդ գումարը ստացած ըլլալը։

«Դէպքը երկնցաւ, միլիոնատէրը կրնար դատական ահռելի ծախքերուն դիմանալ... հայրերնիս սակայն կը փճանար, հակառակ իր վաստակաբեկն հիանալի պաշտպանողականին, դատը կորսնցուց. վերաքննութեան դիմեց, կրկին կորսնցուց. իր պատուաւոր մարդու խօսքը գող մեղադրուելու ոտ երդումէն աւելի չէր արժեր։

«Դատավճիռը՝ զոր դատական լրագիրներն մէջ քեզի պիտի կարդացնեմ այնպիսի նկատումներ կը բովանդակէ որ պատուոյ վիրաւորումներ են մեր հօրը համար և դատը չհեղ թշուառականին ճակտին վրայ վատութեան դրոշմ մը կը դնեն զոր ոչինչ կրնայ ուրել...։

Մայրը միջամտեց։

—Ռօպէ՛ր, կը բաւէ տղա՛ս, Անթուանէթ աւելին գիտնալու պէտք չունի ալ...։

—Ներողութիւն մայր, պէտք է որ ամէն բան գիտնայ, պէտք է որ դառնութեան բաժակը խմէ, որովհետև բաժակին տակն է ատելութիւնը և... վրէժխնդրութիւնը...։

Ռօպէր շարունակեց աւելի դողդոջուն

—Հայրերնիս գողցուած, երկու անգամ դատապարտուած, փճացած և հիւանդ՝ ինքզինքը անկարող զգաց պայքարը շարունակելու, իր տունը վերադարձած ատեն կատաղութիւն մը ունեցաւ տեսնելով հոն սիրող նեղութիւնը, ուզեց արդարութիւնը ինք իր ձեռքով ընել. թշուառականին սպասեց և երբ գողը Սակարանին սանդուխէն վեր կ'ելլար ուրիշները կործանելու համար, տարճանակի հարուած մը տուաւ անոր։

—Սպասնո՞ց զայն։

—Թեթեւօրէն վիրաւորեց, այն ատեն հայրերնիս ձերբակալեցին, հրմշտակեցին և բանտ նետեցին... կրնաս դուշակել թէ ինչ մարտիրոսութիւն քաշեց մայրերնիս այդ ատեն... երկար ամիսներ իր սիրելի բանտարկեալին համար հանդուրժեց բազմաթիւ ֆիզիքական և բարոյական նեղութիւններու... Սակայն դատաւորները մեղքցան այս մարդուն վրայ, թերևս տեսան որ անօգուտ էր բանտ պահել մէկը որ նկուղէն գերեզման պիտի երթար.... զայն անպարտ արձակեցին... զոհը անպարտ արձակուեցաւ...

Քիչ առնէն մայրս սուգ մտաւ և մենք որբ մնացինք։

—Խե՜ղճ հայր...

—Մտիկ ըրէ, Անթուանէթ... աղէկ մտիկ ըրէ քոյրս, և բնաւ մի մոռնար... հոգին տալէ առաջ հայրերնիս զիս իրեն քով կանչեց,

«Զաւակս, ըսաւ, պիտի մեռնիմ... վերջին խօսքերս նուիրական են։ Իմ պատուաւոր մարդու պարտականութիւնս կատարեցի... Ասանդ անուն մը կը ձգեմ քեզի զոր կրնաս ճանաչաց կրել, հակառակ այս դատապարտութեան... Աղքատ կը ձգեմ քեզ բայց յանցանքդ իմս չէ... թշուառական մը դրամս գողցաւ... բայց քեզի անանկ ժառանգութիւն մը կը ձգեմ որ... պարտականութիւն մը կը կատարեմ քեզի։

—Կրկնակ պարտականութիւն ունիս, տղաս... պէտք է որ այնչափ պատուաւոր դարձնես անունդ որ քու հօրդ դատապարտութիւնը ոչ թէ ծածկուի, այլ ընդհակառակը փառաւորուի։ Քու փառքո՛ւդ է որ իմ մարտիրոսութիւնս պիտի հաստատուի։ Սէ՛ր քու առաջին պարտականութիւնդ։

Երկրորդը... վրէժխնդրութիւնն է. անողոք, անարկելի վրէժխնդրութիւնը, առանց դադարի։ Մի ջանար զէնքի միջոցաւ վրէժ լուծել, այդպիսի փորձ մը աւելի կը փառաւորէ այդ թշուառականը։ Ո՛չ, ուզածիդ պէս կերպով պէտք է վիրաւորել զայն, պէտք է որ երբ ուրախութիւն մը, երջանկութիւն մը կը պատրաստուի իրեն համար. երբ երջանկութիւնը կը պատրաստուի իր տունէն ներս մտնել... պէտք է դուն երեւաս և ըսես անոր. գո՛ղ մըն էք դուք... մարդասպա՛ն մըն էք դուք... հայրս որուն վստահութիւնը

—Ո՛չ, մայր, ատելութիւնը այնպիսի պատճառներ ունի որ ոչ մէկ բանի առջև կանգ չառնէր։

—Գո՛ւթ ունեցիր...

—Բնա՛ւ... ինք գութ ունեցաւ։

—Անմեղ աղջիկ մըն ալ հարուածուեցաւ։

—Հապա հո՛ս... երկո՛ւ... երեք զոհեր կան... դուն անմեղ չե՞ս մա՛յր, Անթուանէթ անմեղ չէ՞... ե՞ս... ե՛ս ինչ ըրի... մենք ալ զոհ մը, մարտիրոս մը չունե՞նք, հա՛յրս զոր սպանած է այսօրուան սպանուած մարդը։

—Ռօպէ՛ր, տղա՛ս, Ռօպէ՛ր, լռէ՛, քոյրդ կը լսէ։

—Լռա՛ւ, թող գիտնայ, աղաղակեց Ռօպէր, թո՛ղ վերջապէս գիտնայ։ Անթուանէթ այսօր կին եղած է ալ... կրնայ մեր ցաւին մասնակցիլ, կրնայ գիտնալ վերջապէս թէ ինչ կը ծանրանայ քու կեանքիդ, իմ կեանքիս վրայ. կրնայ մասնակցիլ մեր առելութեան որ բնաւ չպիտի մարի։ Անթուանէթ կին է այլևս, կրնայ տանջուիլ, արդէն պէտք է որ ամէն բան գիտնայ, որովհետև մեր առելութիւնը պիտի ժառանգէ, զայն պիտի յաւերժացնէ։

«Ո՜հ, մա՛յր, տարիները քեզի համար կրկին հաշուուած են, և կրնայ ըլլալ որ կորովդ ընկճուի քեզ կրծող վիշտէն... ես քիչ մը փառք վաստկելու գացի մեր անպատուուած անունին համար, իմ արիւնովս վաստկեցայ այս կարմիր ժապաւէնը, իմ արեւտիս բերմամբ գնտակի մը զոհը կրնամ ըլլալ օր մը չէ օր մը։ Եթէ Անթուանէթ մենակ մնայ, պէտք է որ գիտնայ, որպէս զի իր ամուսնոր, իր զաւակները չարուհակեն մեր առելութիւնը։

Մօրմէն հեռանալով որ ի՛ուզէր արգիլել զինքը խօսիլէ, Ռօպէր քրոջ ձեռքէն բռնեց և մէկ կողմ տանելով ըսաւ.

—Մտիկ ըրէ, Անթուանէ՛թ, մտի՛կ ըրէ, և յաւէտ յիշէ ըսածներս, մտիկ ըրէ։

«Մեր հայրը ամէնէն պարկեշտ, ամէնէն պատուաւոր մարդն էր, իր անկեղծ սիրտը՝ չարիքը, կեղծիքը կ'անգիտանար։

«Բարեկամ մը ունէր որուն վրայ ինքզինքին չափ հաւատք ունէր։ 1870ի պատերազմէն եւք հայրերնիս իրեն արժանի աղջկան մը հետ, Աստուծոյ իրեն համար ստեղծած կինոջ հետ ամուսնացաւ։ Մեր մայրն էր ան։

«Երկու տարի եւք, ազայ մը նախրագործեց այդ սէրը, մեր երէց եղբայրն էր որ շատ կամուխ մնաւ. յետոյ երեք տարի վերջ ես բացակային տեղը բռնեցի, դուն եւքը ե՛լար. այդ սէրը, այդ երջանկութիւնը ծաղիկի մը պէտք ունէր, այդ ծաղի՛ը դուն եղար։ Այդ միջոցին հայրերնիս, որ տանուտարական գործերով կը զբաղէր և երբեմն երկար ամիսներ առնէին բացակայ իր մնար, մէկ քանի հարիւր հազար ֆրանքի ժառանգութեան մը տիրացաւ։

«Ստիպուած ըլլալով երկար ճամբորդութիւն մը ընել Ամերիկայի մէջ, և չուզելով ճամբորդութեան յոգնութիւնները մայրերնիս ալ կրել տալ, մինակը մեկնեցաւ։

«Մեկնած ատեն իր բոլոր հարստութիւնը վստահեցաւ այդ բարեկամին որ յանձն առաւ զայն արդիւնաբերել, շահաբեր ձեռնարկներու մէջ գործածել իր ստացած յաջողութեան չափակից ընելով հայրերնիս։

«Բայց երբ երկու երեք տարի եւք վերադարձաւ, այդ բարեկամը, հաւատարիմ բարեկամը յայտարարեց թէ փճացած է, և թէ իր ընկերոջ դրամն ալ կորսնցուցած է։ Հայրերնիս այս ձախորդութեան հանդուրժեց, բնաւ ոչ չպահեց իր դժբաղդ բարեկամին դէմ, նոյն իսկ կարեկցեցաւ անոր դժբաղդութեան վրայ։ Դիտէր որ խելացի, գործունեայ մարդ մըն էր և կրնար քիչ ատենէն իր դիրքը չտկել։ Բարեկամը խոստացաւ դրամը սովորական տոկոսով վճարել։

«Այդ բարեկամին շնորհիւ հայրերնիս ալ փճացած՝ կրկին օտար երկիր մեկնեցաւ դրամ դիզելու համար։ Եւքը իմացաւ որ իր բարեկամը դրամատուն մը հիմնած էր, և թէ այդ դրամատունը յաջողութեան ճամբու մէջ էր, իմացաւ որ մէկ քանի յանդուգն ձեռնարկութիւններով իր բարեկամը մէկ քանի միլիոն վաստակած էր։

«Բաղդը իրեն չէր ժպտած։ Ֆրանսա վերադարձաւ հիւանդ, հիւծ